

Szymon Niedziela

Polityka zagraniczna niepodległej Algierii : analiza wybranych aspektów

Colloquium nr 2, 159-194

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Szymon Niedziela
Muzeum Powstania Warszawskiego

POLITYKA ZAGRANICZNA NIEPODLEGŁEJ ALGERII: ANALIZA WYBRANYCH ASPEKTÓW

STRESZCZENIE

Od czasu uzyskania niepodległości, Algieria pozostaje ważnym podmiotem w stosunkach międzynarodowych w Afryce Północnej i w subregionie Zachodniego Śródziemnomorza. Tożsamość geopolityczną Algierii należy rozpatrywać na trzech płaszczyznach. Algieria równocześnie należy do świata arabskiego, Afryki oraz do basenu Morza Śródziemnego. Ma to bezpośredni wpływ na aktywność dyplomatyczną Algierii, która ogniskuje się na trzech kierunkach: relacjach z państwami Maghrebu, państwami Sahelu i z Francją. W Maghrebie Algieria rywalizuje z Marokiem o status mocarstwa regionalnego. Sahel, a zwłaszcza Mali jest obszarem zaangażowania Algierii w walce z terroryzmem o podłożu muzułmańskim. Kolejnym wektorem aktywności dyplomatycznej Algierii jest Francja. Pomimo trudnych doświadczeń historycznych, relacje bilateralne na linii Algier-Paryż mają dla obu państw istotne znaczenie. Współczesną Algierię ominęły wstrząsy polityczne i społeczne związane z „wiosną arabską”. Państwo to może odegrać istotną rolę w stabilizowaniu Afryki Północnej i afrykańskiego Sahelu.

Słowa kluczowe:

polityka zagraniczna Algierii, Maghreb, Sahel, Unia Arabskiego Maghrebu, regionalizm, Afryka Północna, stosunki międzynarodowe, dyplomacja.

Tezą poniższego artykułu jest twierdzenie, że Algieria dąży do uzyskania statusu mocarstwa regionalnego, starając się prowadzić skuteczną politykę zagraniczną na wielu płaszczyznach: ze światem arabskim, z Afryką subsaharyjską, ze Stanami Zjednoczonymi i z Francją. Dyplomacja algierska intensyfikuje swoją aktywność w zakresie jedności afrykańskiej (panafrykanizm) i jedności arabskiej (panarabizm). Budując swój prestiż międzynarodowy, Algieria manifestuje zdolność do prowadzenia polityki

zagranicznej w wymiarze talassokratycznym (śródziemnomorskim) i tellurokratycznym (stosunki z afrykańskimi krajami kontynentalnymi). Zwłaszcza w kontekście polityki afrykańskiej dostrzec można ambicje Algierii do osiągnięcia poziomu mocarstwa regionalnego na równi z Nigerią i Republiką Południowej Afryki. Bardzo istotnym źródłem prestiżu państwa algierskiego w środowisku międzynarodowym jest potencjał energetyczny i rezerwy finansowe. Rola Algierii w wymiarze regionalnym i ponadregionalnym z pewnością wzrośnie, jednak może to spowodować napięcia i antagonizmy, zwłaszcza w stosunkach z Marokiem¹.

Stabilna wewnętrznie oraz aktywna na arenie regionalnej i ponadregionalnej Algieria jest pożądanym podmiotem geopolitycznym z punktu widzenia interesów Unii Europejskiej. Konflikty wewnętrzne i chaos polityczny skutkowałyby znaczną falą uchodźców z Algierii przede wszystkim do Francji i Hiszpanii. Pogłębiłoby to kryzys humanitarny, który Europa przeżywa w związku z napływem uchodźców syryjskich w 2015 r.

1. Miejsce i rola Algierii we współczesnych stosunkach międzynarodowych

Współczesna dyplomacja algierska za aksjomat ideologiczny uznaje wizję prezydenta Huari'ego Bumedięna, według której Algieria z racji moralnych (największe ofiary i najwięcej przelanej krwi za wolność własną i wszystkich skolonizowanych krajów arabskich), geopolitycznych (największy kraj Afryki) oraz ekonomicznych (dochody z tytułu eksportu ropy naftowej i gazu ziemnego), powinna być protagonistką świata arabskiego. Prowadzi to naturalnie do ambicjonalnej rywalizacji z Egiptem, który od kilkudziesięciu lat uważa się za najważniejsze, z punktu widzenia demograficznego, ekonomicznego i kulturowego, państwo arabskie².

Przystępując do analizy polityki zagranicznej Algierii należy mieć świadomość, że narzędzia epistemologiczne typowe dla politologów specjalizujących się w tematyce współczesnych stosunków międzynarodowych są niewystarczające. Niezbędny wydaje się element

¹ *Argelia-Europa: no sólo energía*, „Afkar/Ideas Revista trimestral para el diálogo entre el Magreb, España y Europa 6/2008; M. R. Pérez González, *Argelia en el nuevo escenario internacional: la incógnita magrebí*, „Grupo de Estudios Estratégicos” z 7 VII 2006; G. Bahgat, *Seguridad en el norte de África*, „Afkar/Ideas Revista trimestral para el diálogo entre el Magreb, España y Europa” 6/2008.

² *Houari Boumediène 1932–1978. Sa politique étrangère à travers quelques questions-clé*, „Algérie 360. Site d'information et d'actualité sur l'Algérie” z 27 XII 2009.

psychologiczny. Algierczycy jako naród oraz algierska klasa polityczna mają poczucie wyższości wobec innych narodów Afryki Północnej, Sahelu i Bliskiego Wschodu. Nie wynika to z irracjonalnego egoizmu bądź nieuzasadnionej pychy. Algierczycy twierdzą, że podstawą tej supremacji jest wojna o niepodległość 1954–1962. To naród algierski zapłacił największą daninę krwi, rzucił hasło do walki i przekonał wiele innych narodów, że tę walkę o wolność można wygrać z mocarstwem kolonialnym. Nie byłoby „roku Afryki” (1960) bez „roku Algierii” (1954). To predestynuje Algierczyków do tego, aby czuć się swego rodzaju „arystokracją” we wspólnocie państw arabskich i afrykańskich.

W analizie algierskiej polityki zagranicznej należy również dokonać charakterystyki systemu politycznego państwa. W Algierii od kilkudziesięciu lat w życiu politycznym ogromną rolę odgrywają gremia wojskowe oraz wszechwładny aparat bezpieczeństwa. Niepodległą Algierię stworzyła dyplomacja FLN (*Front de Libération Nationale*; Front Wyzwolenia Narodowego) i czyn zbrojny ALN (*Armée de Libération Nationale*; Armia Wyzwolenia Narodowego). Do dzisiaj, parafrazując Raymonda Arona, dyplomaci i generałowie są odpowiedzialni za konceptualizację i realizację polityki zagranicznej państwa³. System polityczny Algierii to całkowita supremacja prezydenta i rozbudowanego aparatu bezpieczeństwa wewnętrznego. Podwaliny autorytaryzmu stworzył Ahmed Ben Bella, a do perfekcji doprowadził go Huari Bumediën⁴. Najważniejszymi podmiotami władzy (*le Pouvoir*) są: prezydent, minister spraw wewnętrznych oraz minister energii i wydobywania złóż (kontroluje największym przedsiębiorstwem algierskim Sonatrach). Polityka naftowa i gazowa to jeden z priorytetów dyplomatycznych Algierii⁵. Dyktatura podmiotów wojskowych i służb mundurowych była widoczna zwłaszcza w okresie prezydentury Huari’ego Bumediëna i Szadli’ego Bendzedida. Dopiero w 1988 r. Bendzedid zainicjował proces reform, liberalizację konstytucji oraz odejście od jednopartyjnego autorytaryzmu na rzecz systemu wielopartyjnego. Innowacje natury polityczno-gospodarczej nasiliły się w okresie prezydentury Abdelaziza Butefliki. Nadal jednak zauważyć można wiele patologii w życiu politycznym i ekonomicznym państwa, które

³ G. Pervillé, *l’Algérie, moyenne puissance?*, [w:] J. C. Allain (red.), *La moyenne puissance au XX siècle*, Paris 1989, s. 169–175.

⁴ W. Quandt, *Between Ballots and Bullets: Algeria’s Transition from Authoritarianism*, Washington 1998, s. 24.

⁵ A. Arieff, *Algeria: Current Issues*, „CRS Report for Congress” z 18 I 2012, s. 1–22.

destruktywnie wpływają na życie 38 mln Algierczyków. Ustrój współczesnej Algierii to hybrydowy model „liberalnej autokracji”⁶. System taki nie należy naturalnie do kanonu ustrojów w kręgu europejsko-atlantycznym. Cechuje go duża swoboda w zakresie gospodarczym przy równoczesnym ograniczeniu wolności politycznej. W życiu politycznym Algierii występują jednak pewne partykularyzmy wyróżniające ten kraj od Egiptu, Tunezji czy Libii. Algierczycy, podobnie jak społeczeństwa innych krajów arabskich, oskarżają swoje elity polityczne o korupcję, nepotyzm i despotyzm. Naród algierski nie ma jednak takiego ładunku nienawiści do prezydenta Abdelaziza Butefliki, jak mieli Libijczycy do Muammara Kadafiego, Egipcjanie do Hosni Mubaraka czy Syryjczycy do Baszara al-Assada⁷. Algieria stanowi również hybrydę religijno-światopoglądową. Przez dziesięciolecia była socjalistycznym państwem muzułmańskim. Jak pisał Kateb Yacine – „*kraj islamski, w którym Lenin jest u siebie (ce pays d’islam où Lénine est chez soi)*”⁸. Jeden z głównych teoretyków i praktyków algierskiej polityki zagranicznej, prezydent Huari Bumediën, dążył do stworzenia wizerunku państwa kluczowego, istotnego, bez którego nie da się rozwiązać najważniejszych problemów świata arabskiego i Afryki. Jednak – jak zaznaczał w swych wypowiedziach Bumediën – wymiar zewnętrzny aktywności Algierii był ściśle uzależniony od sukcesów polityczno-gospodarczych na arenie wewnętrznej („*L’audience de notre pays sur le plan international reste avant tout déterminée par le succès de notre entreprise d’édification interne*”)⁹. Od 1954 r. do dzisiaj zauważamy troskę Algierii o rozwój państw trzeciego świata, będących pariasami w stosunkach międzynarodowych (*les damnés de la terre*). Od początku rewolucji niepodległościowej (1954–1962) wskazywano i podkreślano, że nie jest to wyizolowana walka tylko o suwerenne prawa jednego narodu, ale pierwszy etap ogólnoświatowej batalii o wyzwolenie wszystkich ciemionych ludów. Za przewodnie cele uznano internacjonalizację problemu algierskiego oraz jedność arabsko-

⁶ J. Traub, *The Dog That Didn't Bark*, „Foreign Policy” z 6 I 2012.

⁷ K. Piser, *A Second Chance For Algeria's Islamists*, „Foreign Policy” z 18 IV 2012.

⁸ G. Pervillé, *La Révolution algérienne (1954–1962) et la guerre froide*, „Études Internationales”, Québec, Université Laval, 1985, n° 1, s. 55–66.

⁹ N. Grimaud, *La politique extérieure de l'Algérie*, Paris 1984, s. 15.

muzułmańską¹⁰. Mówiła o tym proklamacja z 1 listopada 1954 r.¹¹. W okresie zimnej wojny strategicznym partnerem Algierii, zwłaszcza w zakresie zaopatrzenia w sprzęt wojskowy, był Związek Radziecki.

Algieria rządzona przez Bumedię wychodziła w swej aktywności międzynarodowej poza region Maghrebu i poza wspólnotę arabsko-muzułmańską. Jednak celem takiego zaangażowania (np. udzielanie pomocy Organizacji Wyzwolenia Palestyny, nikaraguańskim sandinistom, bojownikom afgańskim i mudżahedinom saharyjskim) nie było tylko dążenie do chwały i prestiżu państwa, ale chęć wzmocnienia wizerunku Algierii jako państwa angażującego się w rozwiązywanie problemów Trzeciego Świata (*forger la renommée de l'Algérie*). Można mówić wręcz o aspiracjach mesjańskich Bumedię – Algieria wybawcą i obrońcą państw upośledzonych ekonomicznie i politycznie. W dyplomacji algierskiej zawsze istniały pierwiastki mesjanistyczne i rozważna, pozbawiona emocji *Realpolitik*¹². Huari Bumedię opowiadał się za aktywnością w sferze polityki zagranicznej. Popierał zbrojny antyimperializm, antykolonializm i czynną pomoc OWP. Antytezą tej strategii była pozytywistyczna koncepcja niezaangażowania, którą wcielał w życie Ahmed Ben Bella¹³.

Należy podkreślić, że dyplomacja algierska była obecna w stosunkach międzynarodowych jeszcze przed oficjalnym proklamowaniem niepodległości państwa 5 lipca 1962 r. Pierwszym znakiem zwiastującym pojawienie się nowego podmiotu międzynarodowego byli właśnie algierscy dyplomaci z Frontu Wyzwolenia Narodowego FLN oraz Tymczasowego Rządu Republiki Algierskiej GPRA (*Gouvernement Provisoire de la*

¹⁰ Wymiar ogólnoarabski, jedność maghrebską oraz internacjonalizację algierskiej walki wyzwoleniczej wyraźnie zaznaczono w preambule statutu Frontu Wyzwolenia Narodowego (FLN) – „*L'Algérie fait partie du Monde Arabe. Elle appartient au Monde Arabe auquel l'unissent quatorze siècles d'histoire et de culture arabo-islamique ainsi qu'une lutte contre l'oppression coloniale et imperialiste. La lutte du peuple algérien s'inscrit dans le vaste mouvement qui a permis aux peuples d'Afrique et d'Asie de se libérer. Elle s'inscrit dans le processus historique de libération des peuples colonisés. La victoire du peuple algérien contribuera au renforcement de l'idéal de paix et de liberté dans le monde*”. Za: M. Harbi, G. Meynier, *Le FLN Documents et Histoire*, Paris 2004, s. 372.

¹¹ *La Révolution algérienne 1954–1962 et la guerre froide*, „*Études Internationales*”, 1/1985, s. 55–66.

¹² A. Aghrout, M. Redha Bougherira, *Algeria in Transition: Reforms and Development Prospects*, London 2004, s. 191; N. Grimaud, *La diplomatie sous Chadli ou la politique du possible*, „*Annuaire de l'Afrique du Nord 1991*”, s. 402–435.

¹³ M. Stone, *The Agony of Algeria*, London 1997, s. 243.

République Algérienne)¹⁴. Algieria była najbardziej aktywna na arenie międzynarodowej w l. 1962–1992 (funkcję prezydentów państwa pełnili w tym czasie Ahmed Ben Bella, Huari Bumediën i Szadli Bendzedid). Była państwem wyróżniającym się swoją aktywnością w Ruchu Państw Niezaangażowanych, we wspólnocie krajów arabskich i w Afryce subsaharyjskiej. W czasie wojny domowej 1992–1999 Algieria skupiła się na problemach wewnętrznych, wycofując się z aktywnej dyplomacji. Dopiero w czasie prezydentury Abdelaziza Butefliki nastąpił powrót Algierii do wielopłaszczyznowej polityki zagranicznej. Algieria potrafiła skutecznie prowadzić dyplomację *tous azimuts*, nawiązując współpracę ze Stanami Zjednoczonymi przy zachowaniu bardzo dobrych stosunków z Rosją. W 2012 r. kraj ten przewodził Grupie-77. W tym czasie wyznaczono dwa strategiczne wektory algierskiej dyplomacji¹⁵:

- Region Maghrebu – dalsze pogłębianie wewnętrznej, wielopłaszczyznowej integracji tego obszaru; wdrożenie kolejnych etapów instytucjonalizacji współpracy wielostronnej w Maghrebie (Unia Arabskiego Maghrebu); rozszerzanie współpracy handlowej z krajami Maghrebu; otwarcie granic; zachęcanie społeczeństw państw Maghrebu do transgranicznej aktywności ekonomicznej, kulturowej i turystycznej; ustanowienie wspólnego dowodu tożsamości i wspólnej waluty obywateli Unii Arabskiego Maghrebu;
- Wspólnota państw arabskich – jedność Maghrebu jako pierwszy krok do prawdziwej integracji świata arabskiego, gdyż dotychczasowa jedność Arabów w postaci Ligii Państw Arabskich ma tylko wymiar instytucjonalny; zniesienie wiz między państwami arabskimi; koherentna wspólna polityka zagraniczna krajów arabskich, zwłaszcza w kwestiach konfliktów zbrojnych (Irak, Liban, Autonomia Palestyńska); zobowiązanie, że państwo arabskie nigdy nie weźmie udziału w wojnie przeciwko państwu arabskiemu.

Polityka zagraniczna Algierii jest ściśle związana z mocarstwowymi aspiracjami tego państwa. Na podstawie obiektywnych przesłanek można

¹⁴ Francuska politolog Nicole Grimaud w swej monografii poświęconej polityce zagranicznej Algierii napisała – „Algieria zmanifestowała swoje istnienie poprzez dyplomację jeszcze przed oficjalnym uznaniem państwa; *Bien avant d’être reconnue en tant qu’État, l’Algérie s’est manifestée par sa diplomatie.*” Pierwszymi politykami odpowiedzialnymi za stosunki zewnętrzne przyszłego państwa byli: Lamine Debbaghine, Belkacem Krim i Saad Dahlab. Za: N. Grimaud, *La politique extérieure de l’Algérie*, dz. cyt., s. 9–10.

¹⁵ *Quelle politique étrangère pour l’Algérie*, „Le Quotidien d’Algérie” z 9 X 2011.

stwierdzić, że Algieria jest mocarstwem regionalnym i kontynentalnym. Jest największym pod względem terytorialnym krajem afrykańskim (2381 tys. km²). W świecie arabskim drugim po Egipcie pod względem ludności. W Afryce można wskazać na trzy podmioty mające atrybuty mocarstwa regionalnego: Algierię, Nigerię i Republikę Południowej Afryki. Algieria posiada obiektywny potencjał ekonomiczny, by zakwalifikować ją do grona średnich mocarstw ekonomicznych. Imponujące są rezerwy walutowe tego państwa, sięgające 159 mld dolarów¹⁶. Z punktu widzenia zasobów naturalnych (ropa naftowa, gaz ziemny), Algieria jest globalnym mocarstwem energetycznym. Opisuje się ją również w kategoriach światowych tygrysów gospodarczych¹⁷.

2. Problem stosunków algiersko-marokańskich

W regionie Wielkiego Maghrebu (Algieria, Maroko, Tunezja, Mauretania, Libia) rozgrywa się walka o dominację i osiągnięcie statusu mocarstwowego. Spośród pięciu podmiotów, aspiracje takie wykazują przede wszystkim Algieria i Maroko. Do czasu „wiosny arabskiej” podobne aspiracje charakteryzowały politykę zagraniczną Libii. Jednak chaos wewnętrzny spowodowany upadkiem reżimu pułkownika Muammara al-Kaddafi’ego zasadniczo zmienił układ geopolityczny w Maghrebie. Osłabienie wewnętrzne Libii uniemożliwia temu państwu udział w regionalnym wyścigu zbrojeń i walce o wpływy w regionie. Pozostały dwa podmioty antagonistycznie do siebie nastawione: Algieria i Maroko. Rywalizacja na linii Rabat – Algier jest konfliktogenna. Należy dodać, że dwa narody: algierski i marokański w sposób niezwykle pryncypialny traktują swoją rolę w Maghrebie i Afryce Północnej. Mamy do czynienia z adwersarzami postrzegającymi siebie w kategoriach „podmiotu ważniejszego”. Algieryczycy manifestują argumentację historyczną, wychodząc z założenia, że to oni wzniesili w trzecim świecie pochodnię walk narodowowyzwoleńczych i że dzięki ofierze makizardów algierskich proces dekolonizacji uległ przyspieszeniu, obejmując swym zasięgiem cały świat arabski i Afrykę. Marokańczycy epatują dumą narodową argumentując,

¹⁶ *Les réserves de change de l’Algérie en baisse a 159 milliards de dollars*, „El Watan” z 8 IX 2015.

¹⁷ A. Amarni, *l’Algérie est une puissance régionale. Rapports de la Deutsche Bank et du Crédit Agricole Français sur l’énergie*, „l’Expression” z 14 IV 2008; G. Pervillé, *l’Algérie moyenne puissance?*, dz. cyt., s. 169–175; I. Bremmer, *Is Algeria Next?*, „Foreign Policy” z 22 XI 2011.

że ich państwo nie zostało podbite przez Turcję i w czasie, gdy Algier był regencją osmańską, Marokańczycy zachowali suwerenność. Ponadto dochodzi jeszcze czynnik ideologiczny, tzn. poczucie wyższości monarchii nad republiką. Nie wolno też zapominać o aspekcie międzynarodowym. W okresie zimnej wojny Maroko było najważniejszym sojusznikiem USA w Maghrebie. Z portów marokańskich korzystała amerykańska marynarka wojenna. Marokańskie ambicje mocarstwowe najlepiej wyrażał Allal el Fassi. W latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku przedstawił on swoją koncepcję Wielkiego Maroka (*le grand Maroc*) obejmującego m.in. większą część Sahary Zachodniej. W lipcu 1956 r. na łamach marokańskiego dziennika „El Alam” przedstawiono mapę Maroka, na której były obszary należące do Algierii, Mali i Mauretanii (Saoura, Gourara, Touat, Tidikelt, Taoudeni, Araouane i Tombouctou). Maroko zamierzało inkorporować całą Mauretanię, ale Nawakszot otrzymało wsparcie Algierii. Rabat oskarżył władze algierskie o proliferację ideologii republikańskiej oraz czynne wsparcie organizacji antyroyalistycznych w Maroku. Algieria ripostowała, że Maroko współpracuje z rebeliantami kabyłskimi¹⁸.

Kością niezgody w stosunkach algiersko-marokańskich były, i pozostają nadal, sporne terytoria saharyjskie. Każda ze stron używa niezliczonych argumentów aby udowodnić, że kwestionowane obszary należą tylko do niej. Francuzi traktowali Saharę jako ziemię niczyją *terra nullius*, którą można było w dowolny sposób rozczłonkować i podzielić. Dla Algierii Sahara była algierska i stanowiła nieodłączną spuściznę rewolucji niepodległościowej narodu algierskiego¹⁹. Kiedy w 1956 r. Maroko proklamowało niepodległość, Francja zobowiązała się respektować integralność terytorialną Maroka, w duchu dotychczasowych traktatów międzynarodowych (*pacta sunt servanda*). Rabat zrozumiał to tak, że przywrócona zostanie granica z 1830 r., oddzielająca Królestwo od tureckiej regencji Algieru. Wypadki potoczyły się jednak inaczej. Podczas podboju Maghrebu w XIX wieku Francuzi inkorporowali marokańskie terytoria saharyjskie, włączając je do swych posiadłości algierskich. Granice wyznaczone przez Francję pozwalały Algierii zbliżyć się do Atlantyku i okrążyć Maroko. W 1961 r. w Rabacie król Hassan II i prezydent

¹⁸ E. Méric, *Le conflit algéro-marocain*, „Revue française de science politique”, 4/1965, s. 743–752.

¹⁹ „*Le Sahara n'est pas un territoire vacant, un territoire dépourvue de caractère et d'identité. Il n'est pas une notion abstraite mais une terre pétrie par la personnalité algérienne et marquée de l'empreinte, indélébile de la Révolution du peuple algérien.*”
Za: tamże.

Tymczasowego Rządu Republiki Algierskiej (*Gouvernement Provisoire de la République Algérienne* GPRA) Ferhat Abbas podpisali konwencję graniczną. Potwierdzono wzajemne dążenie do rozwiązań politycznych w duchu jedności arabsko-maghrebskiej. Zaznaczono jednak, że strony są świadome, iż granice zostały wyznaczone sztucznie i są reliktem postkolonialnym. Z tego powodu kwestia ewentualnych negocjacji między Marokiem a Algierią pozostawała otwarta²⁰.

W lipcu 1962 r. siły marokańskie zajęły posterunek Zegdou na głównej linii komunikacyjnej łączącej Colomb Béchar z Tindouf i ogłosiły, że odtąd obszary saharyjskie na granicy algiersko-marokańskiej zamieszkałe przez plemiona: Tajakant, Requeibat i Harratin, znajdują się pod jurysdykcją Królestwa Maroka i króla Hassana II. Dziewiątego października 1962 r. doszło do pierwszej demonstracji siły. Algieria zajęła Tindouf zmuszając *par force* przedstawicieli administracji marokańskiej do odejścia. Antagonizm algiersko-marokański osiągnął swoje apogeum 8 października 1963 r., gdy oddziały algierskie zaatakowały zbrojnie marokański posterunek Hassi Beïda, niedaleko Colomb-Béchar. Starcia militarne rozszerzyły się na obszar Tindouf i Figuig. W historii konflikt ten nosi nazwę „wojny pustynnej” (*la guerre des sables*). Konfrontacja zbrojna mogła ulec intensyfikacji i przerodzić się w krwawą wojnę na wyczerpanie. Z pomocą przyszli wtedy dyplomaci i przywódcy innych państw. Szczególnie pozytywną rolę odegrali: cesarz Etiopii Haile Sellasje i prezydent Mali Modibo Keita. Wysiłki dyplomatyczne zakończyły się sukcesem i doprowadziły do zawieszenia broni²¹.

Do dzisiaj nierozwiązaną kwestią sporną w stosunkach algiersko-

²⁰ W podpisanej w 1961 konwencji czytamy – „*Le problème territorial posé par la délimitation imposée arbitrairement par la France entre les deux pays, qui trouvera sa solution dans des négociations entre le gouvernement du Royaume du Maroc et le gouvernement de l’Algérie indépendante.*” Za: tamże.

²¹ Zob. szerzej: *Début de la guerre des sables*, „Jeune Afrique” z 9 X 2007; *La guerre des sables*, „L’Express” z 2 III 2006; A. A. Heggoy, *Colonial Origins of the Algerian-Moroccan Border Conflict of October 1963*, „African Studies Review”, 1/1970, s. 17–22; C. A. Julien, *Le Maroc face aux impérialismes 1415–1956*, Paris 1978, s. 478; K. Farsoun, J. Paul, *War in the Sahara: 1963*, „Middle East Research and Information Project”, 45/1976, s. 13–16; A. S. Reyner, *Morocco’s international boundaries: a factual background*, „Journal of Modern African Studies”, 3/1963, s. 313–326; S. Touval, *The Organization of African Unity and African Borders*, „International Organization”, 1/1967, s. 102–127.

marokańskich jest Sahara Zachodnia²². Konflikt ten przez wiele lat angażował cztery podmioty międzynarodowe: Hiszpanię, Maroko, Algierię i Mauretanię. W 1975 r. na mocy porozumienia madryckiego Hiszpania przekazała administrację nad obszarami Sakijat al-Hamra oraz Rio de Oro Maroku i Mauretanii. Władze algierskie postrzegały stanowisko Rabatu i Nawakszot jako regionalną symmachię skierowaną przeciwko Algierowi. Prezydent Huari Bumediem szczególnie krytykował postawę prezydenta Mauretanii Moktara Ould Daddaha. Algieria poczuła się wyizolowana ze spraw Sahary Zachodniej. Doprowadziło to do wzrostu napięć geopolitycznych w regionie Maghrebu. Doszło do krótkiej konfrontacji zbrojnej algiersko-marokańskiej pod Amgalą 27–28 stycznia 1976 r. Rosnące zaangażowanie Algierii w „kwestię saharyjską” miało swoje skutki geopolityczne. Saharyjczycy, widząc wstawiennictwo tak silnego podmiotu jak Algieria, zdecydowali się w 1976 r. na proklamowanie powstania Arabskiej Republiki Saharyjskiej. Została ona uznana na arenie międzynarodowej przez około 70 państw. W 1982 r. przyjęto ją do Organizacji Jedności Afrykańskiej, co spowodowało wyjście z tej organizacji Maroka w 1984 r. i pogłębienia antagonizmów algiersko-marokańskich²³. Władze algierskie systematycznie wspierały *guerrillę* saharyjską poprzez uzbrojenie organizacji zbrojnej Polisario. Mudżahedini z Sahary Zachodniej uzyskali specjalną enklawę na terytorium Algierii wokół Tindouf, gdzie

²² Sahara Zachodnia (*As-Sahra al-Gharbija*) – obszar w Północno-Zachodniej Afryce o powierzchni 266 tys. km² i ludności około 400 tys. mieszkańców. Prawie całe terytorium zajmuje pustynia kamienista (hamada). Teren przeważnie płaski z wybrzeżem klifowym nad Oceanem Atlantyckim. Najważniejszą gałęzią gospodarki jest wydobywanie złóż fosforanów, które należą do jednych z największych na świecie. Obszar Sahary Zachodniej stał się hiszpańską posiadłością kolonialną po konferencji berlińskiej w 1885 r. Składała się z 3 jednostek terytorialnych (Ifni, Sakijat al-Hamra i Rio de Oro). W 1975 r. Hiszpania zgodziła się przekazać administrację nad Saharą Zachodnią Maroku i Mauretanii. Z czasem zdecydowaną większość spornego obszaru zajęło Maroko. Władze w Rabacie do dzisiaj prowadzą intensywną kolonizację tych ziem, co stoi w sprzeczności z niepodległościowymi aspiracjami ludności saharyjskiej. W 1973 r. powstała organizacja zbrojna walcząca z kolonializmem marokańskim POLISARIO (*Frente Popular para la Liberación de Saguia el Hamra y Río de Oro*; Ludowy Front Wyzwolenia Sakijat al-Hamra i Rio de Oro). W 1976 r. proklamowano powstanie Saharyjskiej Arabskiej Republiki Demokratycznej, co do dzisiaj jest przyczyną konfliktu z Marokiem oraz destabilizuje cały region Maghrebu-Sahelu. Zob. szerzej: *Sahara Occidental: independencia, paz y seguridad*, „Cuadernos de Pensamiento Político”, 12/2006, s. 151–179; *Western Sahara: The Cost Of The Conflict*, „Middle East/North Africa Report”, N° 65 z 11 VI 2007; K. Mohsen-Finan, *Sahara occidental. Les enjeux d'un conflit régional*, Paris 1997.

²³ N. Grimaud, *La diplomatie sous Chadli ou la politique du possible*, dz. cyt.

stworzyli bazę logistyczną i niezbędne zaplecze wojskowo-socjalne do prowadzenia długofalowych działań zbrojnych.

Doprowadzenie do materializacji idei niepodległej Sahary stało się aksjomatem afrykańskiej polityki Algierii. Bezwarunkowo domagano się tego w imię dyspozycji Karty Narodów Zjednoczonych, mówiącej o prawie narodów do samostanowienia. Twierdzono, że pokój, stabilizacja i bezpieczeństwo w regionie Maghrebu i Sahelu jest wprost proporcjonalne do sytuacji politycznej na Saharze Zachodniej (*Ni paix, ni stabilité dans la région sans la reconnaissance des droits du peuple sahraoui*)²⁴. W kontekście zaangażowania Algierii w sprawy Saharyjczyków należy zadać pytanie: jakie są rzeczywiste motywy postępowania Algieru? Nie można całkowicie pomniejszać roli czynnika ideologicznego i mesjanistycznego. Algierczycy byli pierwszymi mudżahedinami w Maghrebie, dlatego w sposób niejako instynktowny wspierają wszystkie ludy walczące o wolność. Nie jest to jednak ostateczny argument. Nie zapominajmy, że oprócz warstwy idealistycznej, pozostają jeszcze racjonalne argumenty geopolityczne. Kontrolując Saharę Zachodnią, Algieria będzie miała ułatwiony dostęp do Oceanu Atlantyckiego oraz geopolitycznie okrąży Maroko. W takiej sytuacji Rabat straciłby głębię strategiczną na południu. W przypadku konfliktu zbrojnego Algieria byłaby w stanie bardzo szybko dokonać uderzeń z wielu kierunków, spychając siły marokańskie do Oceanu. Równocześnie Algierczycy posiadają swoją głębię strategiczną na południowych terytoriach saharyjskich przy granicy z Mali i Nigrem.

W celu osłabienia pozycji Maroka Algieria wielokrotnie zawierała sojusze taktyczne i zbliżała się politycznie do Libii. Było to dyplomatyczną odpowiedzią na współpracę marokańsko-mauretańską w kwestii Sahary Zachodniej. Z czasem kooperacja na linii Algier-Trypolis zamieniła się w rywalizację. Ówczesny dyktator Libii płk Muammar al-Kaddafi posiadał aspiracje przewodzenia całemu światu arabskiemu i całej Afryce. Libijczycy angażowali się wtedy w wiele konfliktów afrykańskich, zwłaszcza w Angoli i w Czadzie. Rywalizacja algiersko-marokańska od wielu lat jest akceleratorem regionalnego wyścigu zbrojeń, co stanowi kolejny czynnik

²⁴ A. Francos, J. P. Sereni, *Un Algérien nommé Boumediène*, Paris 1976, s. 338.

konfliktogenny²⁵. Algieria w celu uprzedzenia ewentualnych wpływów Maroka starała się prowadzić paternalistyczną politykę w stosunku do Tunezji. Algierii zależało, aby Tunis jako swojego strategicznego partnera wybrał właśnie Algier. Tunezyjczycy chętnie zaakceptowali taki układ polityczny. Prezydent Habib Burgiba, obawiając się antagonizmów i konfrontacji zbrojnej w stosunkach z Libią, w Algierii widział podmiot mogący równoważyć rosnące aspiracje hegemonistyczne Muammara al-Kaddafi'ego. Kiedy doszło do pogorszenia stosunków na linii Tunis-Trypolis w 1985 r., gdy władze libijskie wyrzuciły z kraju 30 tysięcy robotników tunezyjskich, Algieria skierowała swe wojska w stronę granicy z Libią. Wcześniej, w listopadzie 1984 r., prezydent Algierii Szadli Bendzedid odwiedził śmiertelnie chorego Habiba Burgibę. Przywódca tunezyjski powierzył mu przyszłość swego kraju (*Si je meurs, je vous confie la sécurité de la Tunisie*)²⁶.

Z czasem władze Tunezji doszły do wniosku, że każda hegemonia w Maghrebie jest niekorzystnym układem geopolitycznym, któremu należy się przeciwstawić. Tunis dążył więc do implementacji takiego układu stosunków międzynarodowych w regionie Maghrebu, w którym bezpieczeństwo każdego podmiotu nie byłoby zagrożone mocarstwowymi aspiracjami innego podmiotu.

Walka o hegemonię między Algierią a Marokiem miała, i nadal posiada, destrukcyjny wpływ na procesy integracyjne w Maghrebie. W okresie rywalizacji blokowej Wschód – Zachód, kiedy Algieria zaopatrywała się w broń radziecką, a Maroko utrzymywało ściśle kontakty z USA, mówiono o „zimnej wojnie maghrebskiej” (*la guerre froide maghrébine*)²⁷. Region charakteryzujący się dużym stopniem homogeniczności historyczno-etniczno-kulturowej (Arabowie i Berberzy, islam, język arabski) jest areną wielu tarć i animozji politycznych spowalniających zjednoczenie. Wielki Maghreb był już jednym z projektów Huari'ego Bumedięna²⁸. W jego wizji podkreślić należy dążenie do

²⁵ Krajami afrykańskimi, które najbardziej wzmocniły swoje potencjały militarne są Algieria i Maroko. Według danych SIPRI w 2009 r. wydatki na zbrojenia w całej Afryce wyniosły 27,5 mld dolarów. W regionie Maghrebu na cele wojskowe przeznaczono około 10 mld. W latach 2000–2009 rząd algierski zwiększył swoje wydatki na cele wojskowe o 105 procent, a Maroko o 127 procent. Za: *Marruecos y Argelia aceleran su carrera armamentista*, „Web Islam” z 28 IX 2010.

²⁶ N. Grimaud, *La diplomatie sous Chadli ou la politique du possible*, dz. cyt.

²⁷ Tenże, *La politique extérieure de l'Algérie*, dz. cyt., s. 200–201.

²⁸ *Le Maghreb uni – die Politik Algeriens in Afrika und der arabischen Welt*, [w:] C. Heller, *Die Aussenpolitik der Demokratischen Volksrepublik Algerien 1979 bis 1992. Eine Untersuchung der Ära Chadli am Beispiel der Aussenbeziehungen Algeriens*, Marburg 1995, s. 53–80.

zjednoczenia na płaszczyźnie wspólnotowej, narodowej i ludzkiej: Maghreb narodów (*le Maghreb des peuples*). W koncepcji Bumediena, w zjednoczonym Maghrebie powinno być również miejsce dla zapomnianego i pomijanego ludu Sahary Zachodniej. Takie podejście do tematu integracji państw Afryki Północno-Zachodniej wzbudziło zaniepokojenie Maroka. Mechanizmem spowalniającym lub wręcz uniemożliwiającym realizację koncepcji zjednoczeniowych od początku była sprawa Sahary Zachodniej i rywalizacja algiersko-marokańska. Unię Arabskiego Maghrebu udało się wprowadzić w życie w 1989 r., jednak instytucja ta była bardziej projekcją geopolityczną niż rzeczywistością. Jej funkcjonowanie było zakłócanie przede wszystkim nieuregulowaną kwestią saharyjską. Ponadto uwidoczniły się dywergencje etniczne i kulturowe. Zwolennicy berberskiego Maghrebu domagali się zmian w nazewnictwie. Ich zdaniem należało posługiwać się terminem Unia Maghrebska, gdyż pojęcie arabski Maghreb implikuje kulturową i polityczną hegemonię Arabów, a przecież Maghreb jest konglomeratem arabsko-berberskim. Z punktu widzenia stosunków międzynarodowych w Afryce Północnej i Sahelu należy podkreślić, że jednym z mechanizmów, który pozytywnie wpłynąłby na procesy zjednoczeniowe w Maghrebie, byłaby współpraca i wspólna strategia w walce z terroryzmem i przestępczością, szczególnie w obliczu rosnących wpływów Al-Kaidy w Islamskim Maghrebie (AQMI). Miałoby to pozytywny wpływ na bezpieczeństwo opisywanych regionów geopolitycznych²⁹.

Stosunki algiersko-marokańskie uległy stopniowemu ociepleniu w latach 90-tych. Można było zaobserwować sinusoidalną strategię: napięcie-odprężenie. W 1993 r. dzięki mediacji króla saudyjskiego Fahda, doszło na granicy algiersko-marokańskiej do spotkania króla Hassana II z prezydentem Algierii Liaminem Zéroualem. Punktem zwrotnym był rok 1999, gdy władzę w obu państwach przejęli politycy nastawieni koncyliacyjnie: Abdelaziz Buteflika w Algierii i Mohammed VI w Maroku. W kwietniu 2000 r. doszło do krótkiego spotkania dwóch głów państw podczas szczytu Unia Europejska – Afryka w Kairze. Po raz kolejny

²⁹ L. Maria Selas, *La enemistad histórica entre Argelia y Marruecos: obstáculos para la integración magrebí*, „Marruecos Digital El Portal de Marruecos en español” z 14 II 2006; Y. Alilat, *L'UMA veut une solution politique à la crise malienne*, „Le Quotidien d'Oran” z 11 VII 2012; L. Martinez, *L'Algérie, l'Union du Maghreb Arabe et l'intégration régionale*, „EuroMesco”, October 2006; P. Botha, F. Aggad, *The Arab Maghreb Union as a regional economic and political grouping: a case study*, „Politics”, 42/2004, s. 33–47.

Buteflika i Mohammed VI rozmawiali ze sobą w Algierze w 2005 r. podczas szczytu Ligi Państw Arabskich.

Nadal jednak pozostają nierozwiązane problemy Sahary Zachodniej generujące kolejne napięcia. We wrześniu 2005 r. ambasador Maroka w ONZ Mohammed Benuna oskarżył Algierię o ciągłe wspieranie Polisario. Władze w Rabacie twierdziły, że saharyjskie obozy na obszarze algierskim (Tindouf), utrzymywane w dużym stopniu przez rząd algierski, są „wylęgarnią” fundamentalistów muzułmańskich, którzy dokonują ataków na obszar Maroka z terytorium Algierii³⁰. Marokańczycy porównują saharyjskich mudzahedinów do palestyńskich fedainów, destabilizujących sytuację polityczną w Libanie. Bojowników Polisario nazwano zresztą saharyjskimi Palestyńczykami. Warto zauważyć, że wszelkie kwestie sporne na linii Rabat – Algier dodatkowo destabilizują konfliktogenny obszar Maghrebu – Sahelu. Bezpieczeństwo w Afryce Północnej jest skorelowane ze stosunkami międzynarodowymi w całym świecie arabsko-muzułmańskim, dlatego procesy tam zachodzące mają wymiar globalny. Problemy regionalne, a zwłaszcza skuteczne przeciwstawienie się nasilającemu się fundamentalizmowi muzułmańskiemu oraz zorganizowanej przestępczości transgranicznej będzie możliwe tylko w warunkach ścisłej współpracy Algierii, Maroka oraz podmiotów ponadnarodowych (Unii Europejskiej, Unii Afrykańskiej, ONZ i Ligi Państw Arabskich). Wielostronna współpraca jest warunkiem *sine qua non* ładu w Maghrebie i Sahelu. Pierwszym do tego krokiem powinna być normalizacja stosunków politycznych między Algierią i Marokiem.

3. Stosunki algiersko–amerykańskie

Afryka Północno-Zachodnia nie znajdowała się dotychczas w centrum geostrategicznych interesów Stanów Zjednoczonych. Amerykanie w 1787 r. zawarli traktat z Marokiem. Stosunki amerykańsko-algierskie datują się na rok 1795 (czasy Regencji Algieru). Podpisano wtedy dwustronny Traktat o Pokoju i Przyjaźni (*Treaty of Peace and Friendship*). Na amerykańskiej opinii publicznej duże wrażenie zrobił emir Abd el Kader, który w 1860 r. uchronił wielu chrześcijan od pogromu w Syrii. Wypowiadał

³⁰ *Camps de Tindouf. Mise en garde contre la propagation de l'idéologie terroriste*, „Le Matin” (dziennik marokański) z 10 X 2012; *Spain evacuates aid workers from western Algeria*, „BBC NEWS AFRICA” z 28 VII 2012 (URL-<http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-19034164>); E. García de Blas, *Exteriores repatria por sorpresa a los cooperantes españoles en Tinduf*, „El País” z 29 VII 2012.

się o nim z estymą prezydent Woodrow Wilson. Jedno z miast w stanie Iowa nazwano Elkader.

Region Maghrebu stał się areną światowej polityki w czasie II wojny światowej. Wojska amerykańskie dokonały desantu lądując na wybrzeżach Algierii. Po zakończeniu wojny algierska walka narodowyzwoleńcza uzyskała moralne wsparcie Johna Kennedy'ego. Podczas jednego z przemówień 3 lipca 1962 r. przywódca Stanów Zjednoczonych powiedział: „*The creation of a great new state represents the courageous and devoted work of the Algerian people and their leaders stretching over many years*”³¹. Pomimo dostrzegalnych różnic politycznych i ideologicznych w okresie zimnej wojny Algieria cieszyła się uznaniem Stanów Zjednoczonych³². Działo się tak między innymi dlatego, że algierscy dyplomaci udzielili pomocy w uwolnieniu 54 zakładników amerykańskich w Teheranie w 1980 r. W 1987 r. prezydent Jimmy Carter przyjechał do Algierii, aby uroczystie posadzić sekwoje na skwerze przyjaźni algiersko-amerykańskiej w *Parc des Loisirs*. Po tym wydarzeniu relacje bilateralne na linii Waszyngton – Algier uległy natężeniu. Zwłaszcza przejawiało się to w handlu technologiami wojskowymi. Rząd Algierii w tamtym właśnie okresie zakupił samoloty transportowe C-130 Hercules. Jednak w kontekście zimnej wojny i rywalizacji międzyblokowej, Algieria określała się jako państwo socjalistyczne, utrzymujące strategiczne partnerstwo z ZSRR. Z punktu widzenia Kremla była ważnym partnerem w świecie arabskim i w Afryce. Kierowanie ambasadą w Algierze było traktowane przez Kreml w kategoriach funkcji prestiżowej. Powierzano ją członkom Komitetu Centralnego KPZR, na równi z ambasadami w Etiopii, Afganistanie i w Indiach. W okresie zimnej wojny Stany Zjednoczone wykorzystwały koniunkturalnie stosunki dwustronne z Algierią. Głównym sprzymierzeńcem USA w regionie Maghrebu było Królestwo Maroka. Zwłaszcza, gdy od 1981

³¹ A. Arieff, *Algeria: Current Issues*, dz. cyt.

³² Na temat stosunków amerykańsko-algierskich zob. szerzej: Y. Zoubir, *La politique étrangère américaine au Maghreb: constantes et adaptations*, „Journal d'Étude des Relations Internationales au Moyen-Orient” z lipca 2006; tenże, *The United States and Algeria: The Cautious Road to Partnership*, „The Maghreb Center Journal”, Spring/Summer 2010; tenże, *The United States and Algeria: Hostility, Pragmatism and Partnership*, [w:] R. E. Looney, *Handbook of US-Middle East Relations – Formative Factors and Regional Perspectives*, London – New York 2009, s. 219–236; tenże, *The United States The Soviet Union and Decolonization of the Maghreb 1945–1962*, „Middle Eastern Studies”, 1/1995; J. A., Lefebvre, *Alliance Politics And The Rebel Dialogue*, „Middle Eastern Studies”, 2/1999; A. Layachi, *Algerian Crisis, Western Choices*, „Middle East Quarterly”, September 1994.

ambasadorem w Rabacie został Verner Reed, nastawiony bardzo promarokańsko. Stany Zjednoczone w swej polistrategii bliskowschodniej wyznawały zasadę, według której co jest w Maghrebie korzystne dla Maroka, jest korzystne dla USA (*over-identification*)³³.

Wyraźna redefinicja priorytetów geostrategicznych Stanów Zjednoczonych w Afryce Północnej nastąpiła po zamachach z 11 września 2001. Waszyngton dostrzegł, że obszarem intensywnego rozwoju ideologii fundamentalistycznej staje się Maghreb i Sahel, a w szczególności Algieria i pogranicze algiersko-malijskie. Dostrzeżono newralgiczną rolę Algierii w powstrzymywaniu transgresji fundamentalistów muzułmańskich w Maghrebie. Coraz więcej islamskich organizacji integrystycznych rozszerza swoją działalność w Afryce Północno-Zachodniej. W perspektywie najbliższych lat szczególnie Al-Kaida może osiągnąć duże wpływy w Maghrebie, Sahelu oraz w basenie Zatoki Gwinejskiej (zwłaszcza w Nigerii). Instytucje międzynarodowe (ONZ) oraz Stany Zjednoczone i Unia Europejska nie są w stanie prowadzić skutecznej walki z zagrożeniem terrorystycznym bez wsparcia ze strony lokalnych podmiotów. Rola Algierii wydaje się w tym kontekście bardzo ważna. Kraj ten padł ofiarą niezwykle krwawej wojny domowej pomiędzy władzą centralną, a ugrupowaniami islamistycznymi. Konflikt ten doprowadził do ogromnej liczby ofiar (150–200 tys.)³⁴.

³³ R. Parker, *North Africa. Regional tensions and strategic concerns*, New York 1987, s. 215.

³⁴ Zjawisko fundamentalizmu muzułmańskiego w Algierii istniało już w XIX wieku. Hasła integrystyczne były głoszone przez zastępy mudżahedinów Abd el Kadera i Mohammeda Mokraniego. W 1931 r. szajch Abdelhamid Ben Badis założył Stowarzyszenie Muzułmańskich Ulemów Algierskich (*Association des Oulémas Musulmans Algériens* AOMA). Wzrost postaw fundamentalistycznych w Algierii nastąpił w dekadzie lat osiemdziesiątych. Trzeba przypomnieć, że wielu fanatyków muzułmańskich przybyło do Algierii z Egiptu, gdy w 1971 r. Anwar al-Sadat uwolnił z więzień wielu działaczy Braci Muzułmanów. Pojawiły się hasła wzywające do walki z laicyzacją i liberalizacją. W 1982 r. powstała pierwsza paramilitarna organizacja muzułmańska – Islamski Ruch Algierii (*Mouvement Islamique d'Algérie* MIA). Na jego czele stanęli: Mustafa Bujali, Mansuri Meliani i Abd el Kader Szebuti. W 1989 r. powstała muzułmańska partia polityczna – Islamski Front Ocalenia (*Front Islamique du Salut* FIS). Przywódcami zostali Abassi Madani i Ali Benhadż. W wyborach parlamentarnych 26 grudnia 1991 r. FIS zdobył większość głosów. Drugą turę wyznaczono na 11 stycznia 1992 r. Nigdy do niej nie doszło, gdyż władze zdecydowały się na zamach stanu. Trzeba wyraźnie podkreślić, że autorytarny reżim algierski posłużył się fundamentalizmem muzułmańskim jako straszakiem. Wiele rzekomych ataków przypisywanych integrystom, dokonali przebrani za fanatyków funkcjonariusze algierskiej bezpieki (*Sécurité Militaire* SM). Rządzący Algierią generałowie przekazali

Głównym obszarem współpracy amerykańsko-algierskiej jest bezpieczeństwo i kontrterroryzm. Nowy etap w bilateralnych stosunkach otworzyły wizyty prezydenta Abdelaziza Butefliki w Waszyngtonie w lipcu i w listopadzie 2001 r. Algieria i Stany Zjednoczone podpisały wtedy Traktat o Wzajemnej Pomocy. Równocześnie rząd stara się rozszerzyć przestrzeń demokracji i pluralizmu politycznego w Algierii. Prezydent Barack Obama z radością przyjął informację o zniesieniu stanu wyjątkowego (1992–2011). W marcu 2011 r. podczas wizyty w Algierze Hillary Clinton wezwała rząd do intensyfikacji reform na rzecz demokratyzacji. Ambasador amerykański w Algierze Henry S. Ensher zauważył, że współpraca amerykańsko – algierska w dziedzinie bezpieczeństwa powinna być kompatybilna ze wsparciem reform wewnętrznych w Algierii służących rozwojowi społeczeństwa otwartego. W tym kontekście warto przypomnieć, że jedną z form wspierania przez USA procesów demokratycznych w Algierii było zorganizowanie pod auspicjami Departamentu Stanu Inicjatywy Partnerstwa Bliskowschodniego (*Middle East Partnership Initiative MEPI*).

Aktywizacja dyplomatyczna na linii Waszyngton – Algier skutkowałą również wzmoczoną wymianą handlową i współpracą gospodarczą. Stany Zjednoczone są największym odbiorcą algierskiej ropy naftowej. Stany Zjednoczone są też największym inwestorem, odkąd w 2005 r. sektor naftowy w Algierii uległ liberalizacji, otwierając się na podmioty zewnętrzne. Ponad 1100 obywateli amerykańskich mieszka i pracuje w sektorze naftowo-gazowym na południu kraju. W 2001 r. USA i Algieria podpisały porozumienie handlowe (*Trade and Investment Framework Agreement*). W 2010 r. amerykański eksport szacowany był na około 1130 mln dolarów, import z Algierii wyniósł 13 mld dolarów.

światowej opinii publicznej istotny komunikat – ewentualne zwycięstwo fundamentalistów w Algierii oznaczać będzie terror wewnętrzny i wybuch wojny domowej. Ponadto dojdzie do proliferacji integryzmu na cały Maghreb i Sahel. Stabilizację w Algierii gwarantuje tylko rząd, czyli Front Wyzwolenia Narodowego (*Front de Libération National FLN*), a FIS należy zniszczyć w zarodku. Ugrupowania islamistyczne nadal funkcjonujące we współczesnej Algierii to: FIS, Islamska Grupa Zbrojna (*Groupe Islamique Armé GIA*), Islamska Armia Ocalenia (*Armée Islamique du Salut AIS*), Salaficka Grupa Głoszenia Słowa Bożego i Walki (*Groupe Salafiste pour le Prédication et le Combat GSPC*) oraz Al-Kaida w Islamskim Maghrebie (*Al-Qaida au Maghreb Islamique AQMI*). Za: S. Niedziela, *Konflikty wewnętrzne w Algierii. Aspekty historyczne i współczesność*, „Zeszyty Naukowe AON”, 1/2009, s. 272–297.

4. Stosunki algiersko-francuskie

Stosunki niepodległej Algierii z byłą metropolią do dzisiaj posiadają specjalny status. Okres okupacji francuskiej (1830–1962) w sposób trwały wpłynął na dzieje najnowsze tego kraju. Proklamowanie niepodległości przez Republikę Algierii 5 lipca 1962 r. nie oznaczało całkowitego zerwania kontaktów politycznych i gospodarczych z Francją.

Można postawić tezę, że obecnie Algieria jest strategicznym partnerem Francji w świecie arabskim, a Francja ma priorytetowe znaczenie w stosunkach Algierii z państwami europejskimi³⁵. Region Maghrebu, a szczególności Algieria, pozostają wyłączną strefą geopolitycznych wpływów Paryża. Francja stara się ograniczyć do minimum rosnące aspiracje innych aktorów stosunków międzynarodowych (Hiszpanii, Stanów Zjednoczonych i Chin) dążących do współkształtowania politycznej, gospodarczej i kulturowej rzeczywistości tego obszaru. Francja do dzisiaj traktuje stosunki z Algierią z pewną dozą ekskluzywizmu. Twierdzi się, że Paryż ma wyłączność na tym obszarze, nawet przed podmiotami ponadnarodowymi, jak Unia Europejska. Od czasu prezydentury Jacquesa Chiraca można było zaobserwować symptomy europeizacji polityki francuskiej w stosunku do Algierii (*l'eupéanisation de la politique française à l'égard de l'Algérie*).

Do 1962 r. Francja uważała niepodległościowe aspiracje Algierii za niczym nieuzasadnioną fantasmagorię. Zdaniem wielu polityków i historyków nigdy nie było takiego państwa, a chęć jego tworzenia była nie mającą racjonalnego celu inicjatywą grupy rebeliantów i prowokatorów³⁶. Louis Bertrand pisał – „*Wchodząc na ziemię afrykańską za ledwie odzyskujemy utracone przez Rzym prowincje. Jako spadkobiercy Cesarstwa wprowadzamy dawne prawa*”³⁷. Bardzo często rozumowano w taki sposób, że kolonizacja ludów i plemion upośledzonych cywilizacyjnie była dla nich błogosławieństwem oraz szansą na awans polityczny, gospodarczy i kulturowy. Porównywano nawet podbój Maghrebu do inwazji Rzymian na Galię. Sugerowano, że dla potomków Galów było to błogosławieństwem, więc ludy arabsko-berberskie z Afryki Północnej też będą z czasem

³⁵ H. Ameyar, *Erwan Lannon sur la politique européenne de voisinage. L'Algérie trouvera sa place de partenaire stratégique*, „Liberté” z 18 IX 2012; *Laurent Fabius à Alger: pour un nouvel espace euro-méditerranéen*, „Le Matin” (dziennik algierski) z 14 VII 2012.

³⁶ J. C., Vatin, *Algérie politique*, Paris 1974, s. 29; A. Dziubiński, *Podbój Maghrebu przez Francję 1830–1934*, Ossolineum 1984, s. 3.

³⁷ H. Alleg (red.), *La guerre d'Algérie*, Paris 1981, s. 39.

postrzegały okupację francuską jako wielką szansę rozwojową. Dopiero w 1931 r. francuski historyk Charles André Julien napisał swe dzieło *Historia Afryki Północnej*. Postawił w nim tezę, dotychczas postrzeganą jako nieuzasadniony idealizm, że Algieria posiadała swoją własną przeszłość i trzeba to uszanować.

Z punktu widzenia Francji jako metropolii kolonialnej wojna 1954–1962 była wewnętrzną rebelią jednej z prowincji imperium. Rząd francuski nie uznawał Tymczasowego Rządu Republiki Algierskiej (GPRA) za podmiot prawnie międzynarodowy³⁸. Politycy francuscy nie brali pod uwagę faktu, że w Maghrebie kształtował się nowy naród o tożsamości wzmocnionej krwią mudżahedinów. Nie rozumiano, że właśnie dążenie do wolności stworzyło naród. Podobnie jest z załogą okrętu złożoną z zespołu ludzi, którzy się nie znają i nie wierzą w siebie. Gdy pokonają pierwszą burzę i sztorm rozumieją już, że stanowią monolit, gdyż dokonali czegoś dotychczas niemożliwego. Tak też wojna o niepodległość stworzyła naród algierski. Bardzo często pod pojęciem „Algierczyk” rozumie się kogoś, kto brał udział w wojnie o niepodległość w latach 1954–1962.

W polityce zagranicznej młodego państwa algierskiego miejsce i rola Francji były bardzo istotne. Jeszcze przez wiele lat Algieria nie mogła pozwolić sobie na pełną autarkię, chociażby z tego powodu, że brakowało jej elit. Aby umiejętnie i skutecznie wypełnić podstawowe zadania państwowe w takich obszarach jak: służba zdrowia, nauka i szkolnictwo wyższe, transport drogowy i kolejowy, przemysł wydobywczy i wojskowy, należało utrzymywać relacje dwustronne z byłą metropolią. Ze względu na tragiczne doświadczenia historyczne i wciąż krwawiące, niezagojone rany, niemożliwa była współpraca na poziomie jednostek i społeczeństw. Udało się jednak utrzymać dość bliskie stosunki na poziomie państwowym i politycznym³⁹.

³⁸ *Guerre étrangère et guerre civile en Algérie 1954–1962*, „Relations Internationales”, été 1978, s. 171–196.

³⁹ W. Zartman, *Les relations entre la France et l'Algérie depuis les Accords d'Évian*, „Revue Française de Science Politique”, 6/1964, s. 1087–1113.

Francuzi postrzegali Traktaty z Évian⁴⁰ jako koncesjonowaną niepodległość oktrojowaną Algierii przez Francję. Suwerenność była więc nie tylko wynikiem zbrojnej walki narodu algierskiego, ale również aktem woli politycznej metropolii. Francja uznała niepodległość swej byłej kolonii jednak pod warunkiem utrzymania wpływów neokolonialnych. Pod wieloma względami z punktu widzenia Paryża nadal można było mówić o *Algérie française*. Według środowiska ultrasów we Francji, wojna nie była jeszcze przegrana (*la guerre d'Algérie n'est pas encore perdue*)⁴¹. Traktaty pokojowe z Évian (18 marca 1962) wyraźnie uwzględniały interesy Francji w niepodległej Republice Algierskiej⁴². W lipcu 1965 r., już po przejęciu władzy w wyniku zamachu stanu przez pułkownika Huari'ego Bumedię, Algieria podpisała z Francją porozumienie naftowe. Gwarantowało ono stronie francuskiej regularne zaopatrywanie się w ten strategiczny surowiec na preferencyjnych warunkach. Podobną umowę zawarto w 1967 r. w sprawie importu przez Francję algierskiego gazu. Umowa przewidziana była na 20 lat. Prolongowano ją w 1987 r. i w 2007 r. W zamian, Francja zobowiązywała się do udzielenia wsparcia naukowo-technicznego w procesie budowy algierskiego przemysłu wydobywczego oraz do wycofania swoich żołnierzy z bazy morskiej Mers el-Kébir⁴³.

Należy zauważyć, iż wśród elit politycznych i wojskowych Algierii było wielu oficerów lojalnych w stosunku do armii kolonialnej. Większość

⁴⁰ Podczas wojny o niepodległość dwukrotnie prowadzono rozmowy pokojowe w Évian. Pierwsza runda rokowań francusko-algierskich miała miejsce od 20 maja do 13 czerwca 1961 r. Układ pokojowy zawarty między Francją a Tymczasowym Rządem Republiki Algierskiej w Évian podpisano 18 marca 1962 r. Układ przewidywał natychmiastowe wstrzymanie ognia i referendum w Algierii, dotyczące niepodległości. Francja zabezpieczyła swoje strategiczne interesy wprowadzając do tekstu zapis o specjalnych uprawnieniach gospodarczych i wojskowych. Warto dodać, że Francuzi opuścili bazę i poligon atomowy Reggan dopiero w 1967 r., a bazę marynarki wojennej w Mers el-Kébir w 1968 r. Za: A. Kasznik-Christian, *Algieria Historia Państw Świata w XX Wieku*, Warszawa 2006, s. 543 oraz M. Harbi, G. Meynier, *Le FLN Documents et Histoire 1954–1962*, Paris 2004, s. 844–848.

⁴¹ J. F. Daguzan, *Les rapports franco-algériens: 1962–1992*, „Politique Étrangère”, 3/1993–1994, s. 885–896; F. Léotard, *Comment aider les Algériens*, „Le Figaro” z 1 II 1995.

⁴² „L'Algérie garantit les intérêts de la France et les droits acquis des personnes physiques et morales dans les conditions fixées par les présentes déclarations. En contrepartie la France accordera à l'Algérie son assistance technique et culturelle et apportera à son développement économique et social une aide financière privilégiée.” Tekst Układów z Évian za: URL-<http://www.algeria-watch.org/farticle/1954-1962/accordsevian.htm> z 18 X 2012.

⁴³ *Je t'aime moi non plus*, „El Watan” z 15 III 2012.

z nich dopiero pod koniec wojny o niepodległość wstąpiła w szeregi makizardów⁴⁴.

Z czasem stosunki francusko-algierskie, zwłaszcza na płaszczyźnie ekonomicznej, uległy rozszerzeniu. Władze w Paryżu zaczęły postrzegać Algierię jako ważnego aktora w Trzecim Świecie. W podobny sposób traktowano Indie i Meksyk. Nie bez znaczenia gospodarczego były też ogromne depozyty składane na prywatnych kontach we Francji przez licznych przedstawicieli cywilnej i wojskowej nomenklatury Algierii. W szeregach francuskiej Partii Socjalistycznej istniał silny nurt trzecioświatowy (*un courant tiers-mondiste*), który miał inklinacje proalgierskie. Jego głównymi przedstawicielami byli: Claude Cheysson, Pierre Mauroy, Lionel Jospin i Michel Rocard⁴⁵.

Od 1962 r. w relacjach dwustronnych algiersko-francuskich ogromna jest rola czynnika historyczno-pamięciowego. Miał on często destrukcyjny wpływ na bieżącą politykę. Pełna normalizacja na tej płaszczyźnie nastąpi dopiero wtedy, gdy Francja uzna, iż polityka kolonialna była zbrodnią na narodzie algierskim. Algierczycy postrzegają francuski kolonializm w kategoriach największego zła, jakie spotkało ich w historii⁴⁶. Egzemplifikacją tej polityki i postawy niech będzie fakt, iż w 2007 r. powstała specjalna instytucja zwalczająca myśl neokolonialną – *l'Instance Algérienne de Lutte contre la Pensée Coloniale*. Kwestią do dzisiaj wzbudzającą kontrowersje jest moralna ocena żołnierzy algierskich wiernych Francji, tzw. harkisów. We Francji do dzisiaj przedstawia się ich jako bohaterów walczących o zachowanie *Algérie Française*. W Algierii są

⁴⁴ Makizard – osoba ukrywająca się, partyzant, członek podziemia niepodległościowego. Słowo pochodzenia francuskiego: *prendre le maquis* (dokładnie – ukryć się w zaroślach). Tym terminem określano bojowników algierskich w wojnie 1954–1962.

⁴⁵ N. Grimaud, *Algeria and Socialist France*, „The Middle East Journal”, Spring 1986, s. 252–266.

⁴⁶ Przykładem potwierdzającym tezę o ogromnym poczuciu krzywdy w społeczeństwie algierskim odnośnie zachowania się Francuzów podczas wojny o niepodległość jest ankieta przeprowadzona w 1957 w jednej ze szkół muzułmańskich, w grupie uczniów w wieku 10–13 lat. Na pytanie – co byście zrobili, gdybyście byli niewidzialni?, wszyscy odpowiedzieli, że chcieliby prowadzić walkę z Francuzami, zabić Molleta, Lacoste'a i Massu oraz uwolnić z więzień swoich bliskich – „*Nous irions chercher des armes, nous livrerions combat à tous les Français, détruirions tout, nous tuerions Guy Mollet, Lacoste, Massu et Bourgès-Maunoury, et nous délivrerions nos frères des prisons et des camps et nous nous libérerions du cauchemar que nous vivons.*” Za: M. Harbi, G. Meynier, *Le FLN Documents et Histoire 1954–1962*, Paris 2004, s. 139.

synonimem zdrajców zasługujących na całkowite wymazanie z pamięci narodowej.

Przez wiele lat po uzyskaniu niepodległości przez Francję nie dochodziło do wizyt na najwyższym szczeblu. Dopiero w 1973 r. minister spraw zagranicznych w okresie prezydentury Bumediena Abdelaziz Buteflika udał się z oficjalną wizytą do Paryża. Celem przewodnim było wznowienie trwałego i posiadającego stabilny fundament dialogu między dwoma krajami. W omawianym okresie prezydent Huari Bumediem kategorycznie odmawiał wyjazdu do Francji. Przywódca francuski Valéry Giscard d'Estaing udał się do Algierii w kwietniu 1975 r. (pierwsza wizyta prezydenta Francji w Algierii po 1962 r.). François Mitterand wizytował Algierię dwa razy, w 1981 i 1989 r. Jacques Chirac w 2001 i 2003 r. Dopiero w grudniu 1982 r. prezydent Szadli Bendżedid jako pierwszy przywódca niepodległej Algierii udał się z wizytą do Paryża. Algierski hymn *Qassaman* został odegrany na lotnisku Orly, gdzie przyjechał Mitterand. Było to odstępstwem od tradycji dyplomacji francuskiej, gdzie prezydent witał swych gości w Pałacu Elizejskim⁴⁷.

Nową jakość w stosunkach Paryż – Algier wprowadzili prezydenci Abdelaziz Buteflika i Jacques Chirac. Francja w tym okresie dążyła do utwierdzenia swojej dominującej pozycji w Maghrebie, wykorzystując zaangażowanie Stanów Zjednoczonych w regionie Zatoki Perskiej. Jak napisano w algierskim dzienniku „Le Matin”, Francuzi bardzo obawiają się konkurencji w Afryce Północnej ze strony amerykańskiego olbrzyma (*la sérieuse concurrence de l'ogre américain*)⁴⁸. Podczas oficjalnej wizyty w Paryżu w czerwcu 2000 r. prezydent Abdelaziz Buteflika zapewniał o pełnej determinacji Algierii w traktowaniu w sposób wyjątkowy i nadzwyczajny stosunków z Francją – „*L'Algérie veut entretenir des relations extraordinaires, non banales, pas normales, exemplaires, exceptionnelles avec la France.*” Przywódca algierski wyraźnie podkreślał, że tylko dobre stosunki z Francją będą pomostem, który zbliży Algierię do Europy – „*Je dirais même que, dans l'approche algérienne, notre relation bilaterale avec la France conditionnera pour une large part la mise en oeuvre des projets multilatéraux ou mon pays serait partie*”⁴⁹. W czasie oficjalnej wizyty Jacquesa Chiraca w marcu 2004 r. w Algierze podpisano

⁴⁷ *Je t'aime moi non plus*, dz. cyt.

⁴⁸ H. Zerrouky, *Paris craint la concurrence de Washington*, „Le Matin” z 5 VI 2004.

⁴⁹ J. F. Daguzan, *Les relations franco-algériennes ou la poursuite des amicales incompréhensions*, „Annuaire Français des Relations Internationales”, 2/2001, s. 438–450.

deklarację algierską mówiącą o szczególnych relacjach między dwoma krajami. Jak powiedział prezydent Francji – „*Nous avons fait le choix d'une relation forte, ambitieuse et apaisée*”⁵⁰. Należy zauważyć, że w tym okresie dyplomacja francuska odegrała dużą rolę w wewnętrznych rozgrywkach politycznych w Algierii. Poprzez oficjalne i nieoficjalne kanały starano się przekonać rządzące Algierią od 1962 r. klany wojskowe, aby przekazały władzę Abdelazizowi Buteflicie jako politykowi, który doprowadzi do wygaszenia wojny domowej i pojednania narodowego. Niezbędnym kompromisem była polityka „grubej kreski” w stosunku do generałów i państwowych struktur bezpieczeństwa współodpowiedzialnych za krwawe wydarzenia z lat 1992–1999⁵¹.

W omawianym okresie zgrzytem dyplomatycznym, który położył cień na procesie pojednania dwóch narodów, była ustawa uchwalona 23 lutego 2005 r. przez Parlament Francuski. Mówiła ona o pozytywnej roli obecności francuskiej w Afryce Północnej (*le rôle positif de la présence française outre-mer, notamment en Afrique du Nord*). Słowa takie spowodowały konsternację w Algierii, gdzie żywe są wspomnienia zbrodni dokonanych chociażby w 1945 r. w Sétif, Guelmie i Cherracie oraz podczas wojny o niepodległość 1954–1962⁵².

Wyznaczono horyzont współpracy przede wszystkim w dziedzinie stosunków gospodarczych⁵³. Oś Paryż – Algier może stanowić kręgosłup Zachodniego Śródziemnomorza, co wpłynie pozytywnie nie tylko na region Maghrebu, ale również Sahelu, który od kilku lat jest strefą napięć w Afryce Zachodniej. Obecny prezydent Francji François Hollande wielokrotnie podkreślał, że kryzys w Sahelu można rozwiązać tylko i wyłącznie w ścisłej współpracy z Algierią. Francję i Algierię podzieliła historia, a połączy wspólny interes w powstrzymaniu fali ekstremizmu muzułmańskiego. Najprawdopodobniej dokona się to jednak za moralną cenę rezygnacji

⁵⁰ T. Oberlé, *À Alger Chirac soigne sa politique arabe*, „Le Figaro” z 16 IV 2004.

⁵¹ G. Lounès, *Les projets de Jacques Chirac pour l'Algérie*, „Liberté” z 15 IV 2004.

⁵² M. Hennad, *Entre le nécessaire pardon et l'apologie de la colonisation*, „El Watan” z 15 I 2006.

⁵³ Nicolas Sarkozy jeszcze jako Minister Gospodarki, Finansów i Przemysłu podpisał wiele strategicznych umów gospodarczych w Algierii. Prezydent Abdelaziz Buteflika zaproponował wtedy zawarcie generalnego porozumienia gospodarczego między dwoma krajami. Za: *Sarkozy a ratissé large*, „Le Quotidien d'Oran” z 6 VI 2004.

z reformowania niedemokratycznego reżimu w Algierii⁵⁴.

W sposób ambiwalentny można ocenić stanowisko Francji wobec wojny domowej w Algierii w latach 1992–1999. Chaos wewnętrzny w państwie spowodowany przez wzrastającą działalność fundamentalistów muzułmańskich stał się pretekstem dla junty wojskowej do wzmocnienia autorytaryzmu. Generałowie algierscy umiejętnie posługiwali się straszakiem islamskim. Twierdzono, że tylko rządy silnej ręki, a nie demokracja i pluralizm zapewnią stabilizację w Algierii oraz zatrzymają pochód integrystów w Maghrebie i Sahelu. W ten sposób rozniecono zarzewie wojny domowej, w której śmierć poniosło od 150 do 200 tys. ludzi. Światowa opinia publiczna w większości interpretowała te wydarzenia jako walkę z wewnętrzną rebelią fanatyków muzułmańskich, dlatego zdecydowanie usprawiedliwiano postępowanie rządu algierskiego. Francja stanęła po stronie generałów, którzy zorganizowali zamach stanu w 1992 r., nie dopuszczając do kolejnej tury wyborów parlamentarnych. Rząd francuski zapewniał, że tylko w ten sposób uniknie się proliferacji niebezpiecznej ideologii, która z Algierii mogłaby się rozszerzyć na Maroko i Tunezję. Tacy politycy jak Édouard Balladur, François Bayrou i Charles Pasqua twierdzili, że wspieranie algierskich generałów leży w interesie Francji i Europy. Szczególnie zaawansowana była współpraca francuskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z algierskimi służbami policyjnymi. Francuzi przekazali Algierii technologię do helikopterów, niezbędną do prowadzenia nocnych patroli w górach. Do Francji przyjechało wielu oficerów algierskiej bezpieki (*Sécurité Militaire*), za pełną akceptacją władz w Paryżu. Francja udzieliła legitymizacji algierskiej juncie, co budzi wiele dylematów natury etycznej, zważywszy na niezliczone zbrodnie bezpieki algierskiej dokonane na ludności cywilnej w latach 1992–1999 (choćby masakra w Bentalha, w nocy z 22/23 września 1997 r.)⁵⁵.

⁵⁴ *Ce qu'attend Bouteflika de Sarkozy*, „Liberté” z 2 XII 2007; *L'ONG écrit au président Sarkozy*, „El Watan” z 24 X 2007; *La France a commis des crimes en Algérie, elle doit s'en accuser*, „El Khabar” z 8 XII 2007; *On ne parle plus en France, d'événements, mais de guerre d'Algérie*, „El Khabar” z 13 II 2008; Y. Bonnet, *Que l'Algérie soit une puissance régionale est une évidence que nul gouvernement ne peut contester*, „Le Temps d'Algérie Quotidien National d'Information” z 15 V 2012; *François Hollande, un ami de l'Algérie*, „El Watan” z 6 V 2012; C. Bonora-Waisman, *France and the Algerian Conflict Issues in Democracy and Political Stability 1988–1995*, Burlington 2003, s. 5.

⁵⁵ H. Lamine, *Colloque d'AIRCRIGE, la Sorbonne, juin 2001. Thème du colloque: Responsabilités française dans les conflits en Afrique*, [w:] *La France et la politique d'éradication*. Źródło: URL – http://www.algeria-watch.org/fr/article/_analyse/lamine_eradication.htm].

5. Polityka afrykańska Algierii

Obszarem szczególnych zainteresowań geopolitycznych Algierii jest kontynent afrykański. Rozszerzając swoją aktywność polityczną, gospodarczą i wojskową na tym obszarze, Algieria dąży do zbudowania swojej wyłącznej strefy wpływów, dystansując pozostałych pretendentów z Maghrebu: Maroko i Libię. To przede wszystkim w Afryce Algieria buduje swój wizerunek średniego mocarstwa. Dotyczy to zwłaszcza wpływów w Mali i w Nigrze⁵⁶.

Analizując i oceniając rolę Algierii w Afryce subsaharyjskiej i w strefie Sahelu można powiedzieć, że państwo to realizuje tam swoje aspiracje mocarstwowe jako dominujący podmiot świata arabskiego na Czarnym Lądzie oraz kieruje się w stosunku do państw afrykańskich swoistym mesjanizmem. Algieria bardzo aktywnie występowała na arenie międzynarodowej przeciwko systemom popierającym segregację rasową w Rodezji i w Republice Południowej Afryki. W latach 1962–1969 to Algieria była głównym krajem wspierającym afrykańskie ruchy narodowo-wyzwoleńcze. Algieria odegrała dużą rolę w walce o suwerenne prawa krajów Trzeciego Świata do kontroli nad własnymi bogactwami naturalnymi. To z inicjatywy Algierii podczas Szczytu Organizacji Jedności Afrykańskiej w 1971 r. uchwalono specjalna rezolucję w tej sprawie⁵⁷.

Bardzo często podkreśla się immanentną współzależność Algierii i Afryki (*l'Algérie est africaine, sereinement africaine, passionément africaine. L'Afrique et l'Algérie sont des noms d'épousailles*). Panafrykanizm algierski był reakcją antykolonialną na projekty eurafrykańskie z okresu międzywojennego. Uważano je za mechanizm kolonializmu i promowania

⁵⁶ Zob. szerzej: *La politique africaine de l'Algérie*, „Annuaire de l'Afrique du Nord”, 1978, s. 1–54; C. Slimane, *L'Algérie en Afrique*, „Revue Algérienne des Relations Internationales”, deuxième trimestre 1986, s. 79–110; R. A. Mortimer, *The Algerian Revolution in Search of the African Revolution*, „The Journal of Modern African Studies”, 10/1970, s. 363–387; P. Balta, *La politique africaine de l'Algérie*, „Revue Française d'Études Politiques Africaines”, 12/1976, s. 54.

⁵⁷ S. Chikh, *Le Maghreb et l'Afrique*, „Études Internationales”, 4/1986, s. 801–835; *L'Algérie et l'Afrique 1954–1962*, „Revue Algérienne des Sciences Juridiques Politiques et Économiques”, 3/1968, s. 703–746.

wartości europejskich. Odpowiedzią była idea panafryzkanizmu⁵⁸.

Algieria czynnie popierała wiele narodów afrykańskich w walce o niepodległość. Braterstwo arabsko-afrykańskie było szczególnie widoczne w okresie uzyskiwania przez kolejne kraje afrykańskie suwerenności. Algieria dała Afrykańczykom przykład do naśladowania. Wiele państw afrykańskich zawdzięcza swą niepodległość ofiarności narodu algierskiego, który wytyczył szlak do wolności. Huari Bumediem słusznie twierdził, że dzięki krwi mudżahedinów algierskich, proces dekolonizacji uległ przyspieszeniu – „*Il n'est pas contesté nulle part et par personne aujourd'hui que notre lutte a contribué à la libération de nombreux pays d'Afrique et qu'elle a, dans tout ce continent, accéléré le processus de la décolonisation*”⁵⁹.

Solidarność (*asabijje*) arabsko-afrykańską najlepiej można było zaobserwować w relacjach algiersko-malijskich. Podczas algierskiej wojny o niepodległość 1954–1962 ówczesny prezydent Mali Modibo Keita zaproponował nawet, aby mudżahedini algierscy korzystali z terytorium malijskiego. Zdaniem prezydenta Keity rozpad Federacji Mali w kwietniu 1960 r. był m.in. spowodowany chęcią zablokowania pomocy walczącej Algierii⁶⁰. Należy zauważyć, iż w wielu przypadkach zaangażowanie Algierii w Afryce było bardzo konstruktywne. Dyplomacja algierska wniosła istotne zasługi w trudnym procesie wygaszania konfliktów afrykańskich. Dzięki

⁵⁸ W 1950 r. w Algierze opublikowano broszurę Mohammeda Chérifa Sahli'ego *Le complot contre les peuples africains*. Autor demaskował w swej pracy tajny plan Louisa Milliota z 1941 r. (Dyrektora ds. Ludności Tubylczej; *Directeur des Affaires Indigènes*). Chodziło o przeprowadzenie brutalnego i niehumanitarnego aktu inżynierii społecznej polegającego na deportacji do Nigru Arabów algierskich, a w ich miejsce sprowadzenie kolonów europejskich. Zdaniem znanego algierskiego działacza politycznego i religijnego Messalego Hadża, w czasie drugiej wojny światowej Hitler planował wysiedlenie Arabów z Afryki Północnej na Saharę i zasiedlenie tych obszarów ludnością niemiecką i włoską. Zdaniem prekursorów panafryzkanizmu, jedynym środkiem zaradczym była jedność arabsko-afrykańska. Saharę przedstawiono jako przestrzeń geopolityczną, która przez tysiące lat łączyła narody Afryki Północnej z Afryką subsaharyjską. Za: G. Pervillé, *Le panafricanisme du FLN algérien*, [w:] C. R. Ageron, M. Michel, *L'Afrique noire française: l'heure des indépendances*, Paris 2010, s. 513–522; C. R. Ageron, *L'Idée d'Eurafrrique et le débat colonial franco-allemand dans l'entre-deux-guerres*, „Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine”, juillet-septembre 1975, s. 446–475.

⁵⁹ M. Harbi, *Les archives de la révolution algérienne*, Paris 1981, s. 324–325 oraz K. Mameri, *Les nations unies face à la question algérienne*, Alger 1969, s. 194.

⁶⁰ M. Harbi, dz. cyt., s. 474.

wysiłkom mediacyjnym Algierii w czerwcu 2000 r. doprowadzono do zawieszenia broni między Etiopią a Erytreą⁶¹.

Niezbędna wydaje się rola Algierii jako protagonisty bloku państw walczących z zagrożeniem fundamentalistycznym. Największym wyzwaniem jest Al-Kaida w Islamskim Maghrebie (AQMI). Algier dąży do stworzenia regionalnych mechanizmów walki z terroryzmem, bez interwencjonizmu Stanów Zjednoczonych i Francji. W 2009 r. ministrowie obrony narodowej Algierii, Liberii, Nigru, Mali i Mauretanii opracowali „Plan z Tamanrasset”, którego głównym celem było rozszerzenie współpracy wielostronnej. Zgodnie z tą ideą w 2010 r. Algieria, Mali, Mauretania i Niger ustanowiły wspólne Dowództwo i Sztab Kryzysowy w Tamanrasset oraz Centrum Wywiadowcze w Algierze. Uzgodniono, iż do walki z terroryzmem w regionie Sahelu przeznaczyć trzeba 75 tys. żołnierzy, żandarmów i policjantów. Algieria zobowiązała się wyasygnować środki na wystawienie 25 tys. żołnierzy.

Zaangażowanie i aktywność dyplomacji algierskiej na obszarze Afryki zaobserwować możemy zwłaszcza w kontekście kryzysu malijskiego. Destabilizacja Mali oraz ewentualna dezintegracja tego państwa bardzo negatywnie wpłynęły na bezpieczeństwo strefy Maghrebu i Sahelu. Algieria uznaje ten obszar stosunków międzynarodowych za wyłączną strefę swoich wpływów geopolitycznych. Pragnie wszelkie konflikty, napięcia i spory na tym obszarze rozwiązywać z wykorzystaniem przede wszystkim mechanizmów i instytucji regionalnych (Unii Afrykańskiej, Ligi Państw Arabskich, Unii Arabskiego Maghrebu i Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej). W ten sposób Algieria dąży do antycypacji ewentualnych interwencji NATO, ONZ lub Unii Europejskiej. W celu opanowania i wygaszenia kryzysu malijskiego, nasiliła się współpraca regionalna między państwami Maghrebu i Sahelu. Sytuacja w Mali była przedmiotem wielu spotkań latem 2012 r. podczas szczytu szefów sztabu armii Algierii, Mauretanii, Mali i Nigru w Nawakszut. Równocześnie w Algierze spotkali się szefowie dyplomacji państw Unii Arabskiego Maghrebu. W sprawy malijskie mocno zaangażowała się Francja. Paryż nadal demonstruje swoje geopolityczne aspiracje w strefie Sahelu, proponując połączenie wysiłków instytucji regionalnych oraz ponadregionalnych (zwłaszcza Unii Europejskiej) w stabilizacji tego obszaru. Zagrożenie wydaje się dość realne i spędza sen z powiek nie tylko politykom

⁶¹ M. Bonner, M. Reif, M. Tessler, *Islam Democracy and the State in Algeria. Lessons for the Western Mediterranean and Beyond*, Oxford 2005, s. 170.

w krajach Afryki Północnej, ale również w Europie. Wzrost wpływów fundamentalistów muzułmańskich i powstanie „sahelskiego Afganistanu” spowodowałby proliferację integryzmu w kierunku Nigerii i na całą Afrykę Zachodnią. Nie można wykluczyć takiego pesymistycznego scenariusza zważywszy na rozwój organizacyjny, logistyczny i kadrowy takich formacji islamistycznych jak Al-Kaida w Islamskim Maghrebie i Ruch na Rzecz Jedności i Dżihadu w Afryce Zachodniej (MUJAO – *Mouvement pour l'Unité et le Jihad en Afrique de l'Ouest*)⁶². Mówi się nawet o możliwości powstania swoistego sanktuarium fundamentalistycznego w Sahelu – *un Sahélistan*⁶³.

Konflikt w Mali doprowadził do taktycznego sojuszu francusko-algierskiego, choć nie zawsze można było mówić o wspólnocie interesów strategicznych między Francją i Algierią. Współpraca na linii Paryż – Algier jest motywowana przede wszystkim chęcią wykluczenia Stanów Zjednoczonych z regionalnej gry o wpływy. Na spotkaniu szefów dyplomacji dwóch państw Mourada Medelci'ego i Laurenta Fabiusa zapewniano o całkowitej zgodności dwóch państw w kontekście kryzysu malijskiego. Zaproponowano nawet interwencję zbrojną w celu przywrócenia ładu i bezpieczeństwa. Misja ta powierzona miała być oddziałom algierskim (3300 żołnierzy), które występowałyby w charakterze błękitnych hełmów pod egidą ONZ i ECOWAS. Koncepcja ta nie zyskała jednak akceptacji Rady Bezpieczeństwa ONZ. Można stwierdzić, że w lipcu 2012 r. Algier stał się stolicą afrykańskiej dyplomacji: szczyt Unii Arabskiego Maghrebu, spotkania z wysłannikami francuskimi (Hélène le Gal i Jean-Félix Paganon), rozmowy polityczne przywódców państw Maghrebu i Sahelu. W Algierze przebywali na rozmowach: premier malijski Mudibo Diarra i szef dyplomacji Burkiny Faso Dżibril Bassolé. Szczególnie Bassolé podkreślał rolę Algierii

⁶² MUJAO – (*Mouvement pour l'unicité et le jihad en Afrique de l'Ouest*; Ruch na Rzecz Jedności i Dżihadu w Afryce Zachodniej). Jedno z fundamentalistycznych ugrupowań muzułmańskich posługujących się w swojej działalności narzędziami terroru. Głównym obszarem działania jest miasto Gao w Mali. Aktywizacja MUJAO świadczy o ciągle rosnącej fali integryzmu i terroryzmu w regionie Sahelu. Na kontrolowanym przez siebie obszarze Mali MUJAO dąży do zaprowadzenia teokracji. Zabroniono m. in. słuchania muzyki z Zachodu. Za: *Ces groupes armés qui se partagent le nord du Mali*, „Le Figaro” z 4 VII 2012; *Mali: les islamistes progressent au sud*, „Le Figaro” z 2 IX 2012.

⁶³ A. Charef, *Malgré de fortes pressions l'Afrique refuse une aventure militaire au Mali*, „Maghreb Emergent” z 9 VII 2012; Z. Cherfaoui, *Alger, Niamey et Nouakchott décident de renforcer la capacité du Cémoc*, „El Watan” z 12 VII 2012; S. Halifa Legrand, *La mystérieuse politique de l'Algérie au Mali*, „Le Nouvel Observateur” z 12 VII 2012.

w rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa w strefie Sahelu⁶⁴. Aktywizacja dyplomatyczna dotyczy całego Sahelu i Afryki Zachodniej. W lipcu 2012 r. w sprawie Mali odbył się szczyt zachodnioafrykański w stolicy Burkiny Faso Wagadugu⁶⁵.

6. Stosunki polsko-algierskie

Kontakty między Polakami a ziemią stanowiącymi ówczesnie francuskie posiadłości w Algierii zaczęły się w XIX wieku, zwłaszcza w latach 1832–1856. Według Aleksandry Heleny Kasznik w tamtym okresie przebywało w koloniach algierskich Francji około 1200 naszych rodaków. Byli to przede wszystkim emigranci polityczni po Powstaniu Listopadowym oraz żołnierze Legii Cudzoziemskiej polskiego pochodzenia. Polscy żołnierze zasłynęli walecznością biorąc udział w zażartych bojach w czasie Powstania Abd el-Kadera. Kunszt bojowy Polaków objawił się zwłaszcza w bitwach pod Mulley Ismaëli i pod Mactą (26–28 VI 1835). Walczyły trzy kompanie polskie pod dowództwem charyzmatycznego majora Tadeusza Horaina.

We Francji pojawiły się koncepcje masowego osadnictwa polskiego w Afryce Północnej, zwłaszcza w Algierii. Projektodawcą tej idei był Jules Poulain, potentat w branży włókienniczej. Sądził, że koloniści polscy, doskonale znający się na uprawie roli i na rzemiośle wojennym, będą w Algierii grupą niezwykle pożądaną. Planowano wybudowanie kolonii w pobliżu Algieru. Miała się składać z czterech wsi zamieszkałych po dwa tysiące ludzi każda. Koncepcja osadnicza zyskała pełną aprobatę rządu francuskiego, ale została odrzucona przez środowisko polskie. Zarzucano Francuzom, że chcieli pozbyć się problemu polskiego w metropolii (Wielka Emigracja), dlatego kierują Polaków do afrykańskich kolonii.

W latach trzydziestych i czterdziestych XIX wieku większość emigrantów polskich w Algierii stanowili Polacy, którzy uciekli z zaboru

⁶⁴ Y. Alilat, *Réunis hier à Nouakchott: quatre chefs d'état-major au chevon du Mali*, „Le Quotidien d'Oran” z 12 VII 2012; *Alger et Paris ont des feuilles de route sur le règlement de la crise malienne*, „Maghreb Emergent” z 13 VII 2012; N. Amir, *Le dialogue politique prime sur l'action militaire*, „El Watan” z 28 VI 2012.

⁶⁵ E. Kadi Ihsane, *Mourad Medelci: l'Algérie n'exclut aucune solution au nord du Mali*, „Maghreb Emergent” z 16 VII 2012; S. Fardi, *Paris parle de Sahélistan, Alger de leadership à Bamako: pas de mandat onusien pour une intervention militaire au Mali*, „Le Quotidien d'Oran” z 7 VII 2012; *Consultation algéro-françaises*, „Le Soir d'Algérie” z 7 VII 2012; N. Rondeloux, *Les chefs de diplomatie de l'Union du Maghreb Arabe à Alger sous stress malien*, „Maghreb Emergent” z 9 VII 2012.

rosyjskiego i przedostali się na tereny Cesarstwa Austriackiego, skąd wkrótce byli wyganiani do Francji i następnie do wybrzeży północnoafrykańskich kontrolowanych przez Francuzów. W latach 1832–1856 miały miejsce trzy transporty morskie Polaków z portów austriackich: w 1833 r. na okręcie „Regina” (29 osób); w 1836 r. na okręcie „Guerrière” (79 osób) i w 1849 r. na okręcie „Gian Mateo” (202 osoby).

Jednym z Polaków, który zdecydował się na pozostanie w Algierii był Teofil Mirski. Zrobił on na terenie francuskich posiadłości algierskich imponującą karierę jako właściciel rozległej posiadłości ziemskiej. W przedsięwzięcie ziemiańskie Teofila Mirskiego udało się zaangażować okoliczne szczepy arabskie (Aribów, Kachenas i Beni Moussa), które zrezygnowały z dotychczasowego rozboju i zmieniły styl życia. Postawa Mirskiego nacechowana była pełną tolerancją religijną. Podobne zachowania cechowały Arabów. W posiadłościach Mirskiego symbole chrześcijańskie współistniały z symbolami muzułmańskimi. Mirski potrafił pozyskać przychylność lokalnych marabutów. Jeden z owych świątobliwych mężów nauczał języka arabskiego dzieci Mirskiego i wszystkich Europejczyków zatrudnionych w majątku. Nie da się ukryć, że Teofil Mirski posiadał cechy awanturnika i skandalisty, jednak podkreślić trzeba, że jego stosunek do tubylców nacechowany był ogromnym szacunkiem. Dlatego też jego posiadłość była wzorcowym laboratorium współistnienia Europejczyków i Arabów. Jak mawiał: *„Sam jeden, bez żadnej wojskowej opieki osiadłem tu, w środku Arabów, udało mi się pozyskać ich ufność, dziś jestem pewniejszy bezpieczeństwa tu w Rassaucie, niż Francuzi w Algierze, bo w tym kraju wszystko zależy od trafnego obejścia z krajowcami, czego Francuzi jeszcze nie umieją. Postawiłem koszary na szwadron kawalerii, jak mnie rząd zobowiązał, ale zrzekłem się wszelkiego garnizonu, bo kiedy rozpocząłem i dotąd obylem się bez wszelkiej protekcji, to już nigdy potrzebować jej nie będę. W koszarach ulokuję moich rolników, a obroną moją będzie moje trafne obchodzenie się z krajowcami. Ja szanuję i szanować każę religię Mahometa, a muzułmanie szanują wzajemnie moją religię. Za kilka dni będzie na wieży domu mojego krzyż i dzwon jako godło cywilizacji. Arabowie wszystko to przyjmują z uszanowaniem, bo ja ich nie nawracam, lecz tylko cywilizuję i nieustannie im to powtarzam, że gardzę każdym, kto nie jest ściśle wiernym swojej religii”*⁶⁶.

⁶⁶ A. H. Kasznik, *Między Francją a Algierią. Z dziejów emigracji polskiej 1832–1856*, Ossolineum 1977, s. 58.

Obecność Polaków w Afryce Północnej, w tym w Algierii, znowu uległa powieszeniu po Powstaniu Styczniowym. Najwybitniejszym przedstawicielem był osiadły w Algierze Edward Lewandowski. Zakładał pierwsze pośród muzułmanów publiczne szpitale oraz klinikę hydroterapii⁶⁷. Badanie naukowe w zakresie językoznawstwa, arabistyki, berberystyki i kulturoznawstwa prowadzili: Kalasanty Motyliński, profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie Zygmunt Smogorzewski (prowadził badania lingwistyczne i religioznawcze nad ludnością Mzabu; przywiózł do Polski czterdzieści rękopisów ibadyckich z tego obszaru) oraz profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego Tadeusz Lewicki. Warto wspomnieć również postać wybitnego botanika Jana Dybowskiego, którego rząd francuski wysłał do Algierii w celu przeprowadzenia studiów nad możliwościami nawadniania obszarów pustynnych. Na przełomie XIX i XX wieku swoją obecność w Algierii zaznaczyły również środowiska związane z kościołem katolickim. Dużą popularnością cieszyły się misje w Afryce Północnej. Kardynał Lavigerie założył specjalnie do tego przeznaczone zgromadzenia Ojców Białych i Sióstr Białych. Ich głównym powołaniem była praca duszpasterska i ewangelizacyjna wśród muzułmanów. W zgromadzeniach tych obecni byli duchowni polscy. W Algierii działały też polskie siostry franciszkanki misjonarki Maryi. W okresie międzywojennym powstał w Algierze, z inicjatywy podróżnika Ferdynanda Antoniego Ossendowskiego, Dom Polski, będący forum kulturalnym i towarzyskim mieszkających w Algierii Polaków⁶⁸.

Stosunki polsko-algierskie uległy intensyfikacji po II wojnie światowej. Emancypacyjne dążenia narodu algierskiego były w pełni popierane przez Polskę. Należy podkreślić, że nie było to tylko wynikiem oficjalnego stanowiska ZSRR i bloku państw socjalistycznych, ale autentyczne solidaryzowanie się z narodem walczącym o wolność. Władze polskie wspierały Algierczyków na forum ONZ oraz materialnie. Polska udzieliła pomocy uchodźcom algierskim, którzy podczas wojny 1954–1962 znaleźli się na terenie Tunezji i Maroka. Do naszego kraju przyjmowano młodzież algierską na studia. Ambasada polska w Algierze zaczęła pracować w sierpniu 1962 r. Od razu nawiązano współpracę na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturalnej. Jej nasilenie nastąpiło przede wszystkim w latach siedemdziesiątych. Polscy inżynierowie i wykwalifikowani robotnicy pracowali przy dwóch sztandarowych

⁶⁷ Tenże, *Algieria Historia państw świata w XX wieku*, dz. cyt., s. 512.

⁶⁸ Tamże, s. 517.

inwestycjach w Algierii: w kopalni rud cynku i ołowiu w Kabylii i w hucie El Hadżar nieopodal Annaby. Polacy wznosili też stadion narodowy w Algierze oraz uniwersytet w Konstantynie. Grupa polskich urbanistów pod kierunkiem Jana Polaka brała udział w opracowaniu planu rozwoju Algieru na rok 2000. Dwa najbardziej spektakularne pomniki w Algierze projektował Polak Marian Konieczny. Był twórcą pomnika Abd el-Kadera oraz monumentalnego pomnika chwały algierskich mudżahedinów walczących w latach 1954–1962⁶⁹. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych na terenie Algierii pracowało około 1500 przedstawicieli polskiej kadry naukowo-technicznej. W Polsce największym przedsiębiorstwem współpracującym z Algierią był Polservice. Z czasem do Algierii wyjeżdżały rodziny kooperantów, zwiększając kręgi polonijne w tym kraju.

W środowisku Polaków mieszkających w Algierii rozwijało się również życie religijne. Przewodnią rolę odegrał w tych wysiłkach i staraniach ojciec Tadeusz Jania ze Zgromadzenia Księży Salezjanów. To dzięki jego zabiegom wydawano w Oranie miesięcznik w języku polskim „Pomost”. Istniały też periodyki bardziej specjalistyczne o charakterze branżowym – „Notatnik Orański” oraz „Mozaika Algierska”⁷⁰. Niezwykle ważnym wydarzeniem w życiu duchowym kilku tysięcy Polaków mieszkających w Algierii była wizyta prymasa Józefa Glempa w Algierze w dniach 15–17 stycznia 1987 r. W katedrze Sacré-Coeur w Algierze odprawiono nabożeństwo w języku polskim i francuskim, a następnie Polacy spotkali się jeszcze raz w Bazylice Notre Dame d’Afrique⁷¹.

ZAKOŃCZENIE

Algieria w ciągu ostatnich pięćdziesięciu lat przeżyła dramatyczne okresy wojen, konfliktów i napięć wewnętrznych. Wojna o niepodległość 1954–1962 oraz krwawa *guerrilla* islamska w latach dziewięćdziesiątych spowodowały śmierć setek tysięcy ludzi. Pomimo inicjatyw pokojowych oraz częściowej stabilizacji na początku XXI wieku, obecnie obserwujemy powstanie kolejnych punktów zapalnych. Protesty i tumulty społeczne dotyczą znajdująca się w stanie permanentnego konfliktu Kabylię oraz zamieszkały przez ibadytów Mzab. W 2014 r. doszło tam do krwawych antagonizmów pomiędzy ludnością berberską oraz Arabami. Ponadto nasiliły

⁶⁹ Tamże, s. 524–527.

⁷⁰ Tamże, s. 529–530.

⁷¹ Tamże.

się kontakty między integrystami algierskimi a terrorystami z organizacji Państwo Islamskie. Ofiarą tej współpracy padł obywatel francuski Hervé Gourdel, zamordowany w Algierii we wrześniu 2014 r.

Wydarzenia te mają bezpośredni wpływ na politykę zagraniczną państwa. Algierska dyplomacja była najbardziej aktywna w czasach Huari'ego Bumedienu (1965–1978) i Szadli'ego Bendzedida (1979–1992). Destabilizacja i chaos społeczno-polityczny spowodowany aktywizacją fundamentalistów muzułmańskich spowodował regres w stosunkach zagranicznych państwa. Dyplomacja algierska zaczęła się odradzać się po 1999 r., gdy konflikt wewnętrzny został wygaszony, a władzę przejął pragmatycznie i koncyliacyjnie nastawiony polityk Abdelaziz Buteflika.

Imponujący był rozmach Algierii w stosunkach międzynarodowych zwłaszcza w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, mając na uwadze liczne problemy natury polityczno-ekonomicznej, z którymi musiało borykać się nowe państwo. Polityka zagraniczna Algierii była wielokierunkowa i wielopłaszczyznowa. Wśród priorytetowych kierunków należy wyróżnić:

- Świat arabski – szczególne miejsce stosunków z Marokiem oraz dążenie do integracji państw Maghrebu (Algieria, Maroko, Tunezja, Libia, Mauretania);
- Afrykę – Algieria była prekursorem walk niepodległościowych, dając przykład do naśladowania wielu narodom Czarnej Afryki. Ponadto Algieria czynnie wspiera ideę pogłębienia integracji Afryki oraz wzmocnienia jej procesami instytucjonalizacji. Najważniejszym zadaniem dla algierskiej dyplomacji będzie umiejętne współzarządzanie kryzysem w Mali, ze szczególnym uwzględnieniem zwalczania działających tam ugrupowań ekstremistycznych;
- Stany Zjednoczone: Algieria w ciągu ostatniej dekady stała się bardzo ważnym sojusznikiem USA w globalnej wojnie z terrorem. W oczach Amerykanów Algieria stanowi ważny podmiot w zwalczaniu i powstrzymywaniu działających w regionie Maghrebu-Sahelu organizacji terrorystycznych AQMI i MUJAO;
- Szczególny status stosunków dwustronnych z Francją: w relacjach Paryż – Algier nadal bardzo dużą rolę odgrywa czynnik historyczny i pamięciowy. Należy jednak podkreślić pragmatyczną współpracę francusko-algierską w stabilizacji Sahelu (głównie Mali) i w walce z fundamentalistami muzułmańskimi.

W polityce zagranicznej, szczególnie w ciągu pierwszych dekad niepodległości, dostrzegamy wiele motywów wizjonersko-mesjanistycznych.

Dotyczy to zwłaszcza Huari'ego Bumedienu. Dążył on do nadania godności na arenie międzynarodowej wielu upośledzonym ekonomicznie i politycznie regionom świata. Huari Bumedienu opracował doktrynę Nowego Ładu Ekonomicznego. Jego program był, *de facto*, zbiorem idei alterglobalistycznych. Jego przemówienie na forum ONZ w kwietniu 1974 r. nawoływało do bardziej zrównoważonych stosunków międzynarodowych, aby kraje będące na drodze do rozwoju mogły zbliżyć się do supernowoczesnego Zachodu⁷². Geopolityczne *credo* Huari'ego Bumedienu to podjęcie wszelkich starań w celu nadania Algierii większej roli na obszarze Maghrebu-Sahelu (*l'Algérie doit tenir son rang*). Paradygmat bumedienuowski trafnie ujmuje Aleksandra Kasznik-Christian: „*Bumedienu miał niezwykle poczucie algierskiej godności i własną wizję kraju – Algierii scentralizowanej, etatystycznej, niezależnej, samowystarczalnej, nowoczesnej, dobrze rozwiniętej, słowem, wzoru dla innych, niegdyś skolonizowanych, a od niedawna niepodległych narodów. Dlatego priorytetem dlań była budowa instytucji państwowych, nacjonalizacja bogactw naturalnych i zapoczątkowanie wzrostu ekonomicznego. Rzucił więc chwytliwe hasło potrójnej rewolucji: industrialnej, agrarnej i kulturalnej*”⁷³.

Algieria wykazuje aspiracje do przewodzenia całemu światu arabskiemu. Źródłem jej szlachectwa jest bowiem krew przelana za wolność wszystkich Arabów w walce z Francją. Zdaniem Bumedienu Egipt nie miał moralnego prawa do przewodzenia światu arabskiemu, gdyż skompromitował się współpracą z Izraelem i zdradą interesów Palestyńczyków⁷⁴. Rolę tę powinna pełnić Algieria.

Międzynarodowa rola Algierii z pewnością będzie wzrastać. Przede wszystkim na obszarze walki z terroryzmem w regionie Sahelu oraz w pogłębianiu współpracy dwustronnej Unia Europejska – Maghreb. Algieria może być w okresie długoterminowym strategicznym dostawcą ropy naftowej i gazu na rynki europejskie, minimalizując uzależnienie od dostaw

⁷² A. Mahiou, *L'Algérie et les organisations internationales*, „Annuaire Français des Relations Internationales”, 28/1982, s. 127–145; M. Benchikh, *De quelques aspects théoriques et pratiques de la notion démocratisation des relations internationales*, „Revue Algérienne des Sciences Juridiques, Économiques et Politiques”, 4/1978; D. O'Cornesse, *Le rôle de l'Algérie à l'Assemblée de l'O.N.U.*, „Maghreb-Machrek”, janvier-mars 1975.

⁷³ A. Kasznik-Christian, *Algieria Historia państw świata w XX wieku*, Warszawa 2006, s. 388.

⁷⁴ W tym kontekście warto przypomnieć upór i konsekwencję Algierii w popieraniu prawa Palestyńczyków do suwerenności. To w Algierze 15 XI 1988 r. proklamowano powstanie niepodległego państwa palestyńskiego. Algieria była pierwszym krajem, które uznało podmiotowość prawną międzynarodową Palestyny.

nośników energii wielu państw od Rosji i państw Zatoki Perskiej⁷⁵. Warto o tym pamiętać w perspektywie ewentualnego ograniczenia podaży rosyjskich nośników energii na rynek europejski w związku z konfliktami wewnętrznymi na Ukrainie 2013–2015.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Aghrout A., Redha Bougherira M., *Algeria in Transition: Reforms and Development Prospects*, London 2004.
- [2] Bahgat G., *Seguridad en el norte de África*, „Afkar/Ideas Revista trimestral para el diálogo entre el Magreb, España y Europa” 6/2008.
- [3] Bahgat K., *Third Worldism and Pragmatic Radicalism: The Foreign Policy of Algeria*, [w:] tenże, Dessouki Hillal A. E. (red.), *The Foreign Policies of Arab States*, Boulder 1984.
- [4] Daoud K., *Argelia: ¿el cambio imposible?*, Afkar/Ideas Revista trimestral para el diálogo entre el Magreb, España y Europa”, n° 38, verano 2013.
- [5] Francos A., Sereni J. P., *Un Algérien nommé Boumediène*, Paris 1976.
- [6] Grimaud N., *La politique extérieure de l'Algérie*, Paris 1984.
- [7] Grimaud N., *La diplomatie sous Chadli ou la politique du possible*, „Annuaire de l'Afrique du Nord 1991”.
- [8] *Guerre étrangère et guerre civile en Algérie 1954–1962*, „Relations Internationales”, été 1978.
- [9] Harbi M., Meynier G., *Le FLN Documents et Histoire*, Paris 2004.
- [10] Heller C., *Die Aussenpolitik der Demokratischen Volksrepublik Algerien 1979 bis 1992. Eine Untersuchung der Ära Chadli am Beispiel der Aussenbeziehungen Algeriens*, Marburg 1995.
- [11] Joffe G., *North Africa's Arab Spring*, „Journal of North African Studies”, 4/2011.
- [12] Kasznik-Christian A., *Algeria Historia państw świata w XX wieku*, Warszawa 2006.
- [13] Lassassi A., *Non-alignment, and Algerian Foreign Policy*, Avebury 1988.
- [14] Mahiou A., *L'Algérie et les organisations internationales*, „Annuaire Français des Relations Internationales”, 28/1982.

⁷⁵ F. Ghilès, *Argelia, Europa y el gas, una asociación estratégica*, „Política Exterior”, 118/2007.

- [15] Méric E., *Le conflit algéro-marocain*, „Revue française de science politique”, 4/1965.
- [16] Mortimer R. A., *Algeria and the Politics of International Economic Reforms*, „Orbis” 21, Fall 1977.
- [17] Quandt W., *Between Ballots and Bullets: Algeria’s Transition from Authoritarianism*, Washington 1998.
- [18] Pervillé G., *La Révolution algérienne (1954–1962) et la guerre froide*, „Études Internationales”, Québec, Université Laval, 1985, n° 1.
- [19] Reyner A. S., *Morocco’s international boundaries: a factual background*, „Journal of Modern African Studies”, 3/1963.
- [20] Vermeren P., *Algerien und Frankreich: Der lange Weg zur Normalität*, „DGAP analyse”, Januar 2014.

INDEPENDENT ALGERIA’S FOREIGN POLICY: AN ANALYSIS OF SELECTED PROBLEMS

ABSTRACT

Algeria has always been very important country in North Africa and Arab World. Since it gained independence, Algerian government promoted a vision of cooperative, equitable and just world. Algeria pursued a anti-imperialist policy of Third World solidarity under presidents Ahmed Ben Bella and Houari Boumediene. The economic and political constraints that Algeria began to face in the 1980s accelerated the country’s diminished global aspirations. President Chadli Benjedid shifted the focus of Algerian diplomacy from Third World to a regional policy focused on the Maghreb and Sahel region. There have been three priorities of Algerian foreign policy: Arab World, Africa and western countries. President Abdelaziz Bouteflika has continued the evolution of the state’s foreign policy towards natal interest pragmatism. Bouteflika has worked to extend Algeria’s international influence.

Keywords:

Algerian foreign policy, the Maghreb, the Sahel, Union of the Arab Maghreb, regionalism, North Africa, international relations, diplomacy.